

خلق دُر دانه لری (دُر دانه های خلق)

یازیب آلووچی و نشرگه تیارلاوچی :
دوکتور فیض الله ایماق

السلام علیکم عزیز سایتیمیز - فیسبوکیمیز - صحیفه سی شیدا لری !

سایتیمیز گه خوش کیلیب سیز.

اینگ اول، سیزگه بخت – سعادت، وکتنه دن – کتنه آمدلر آرزو قیله میز.

بو صحیفه ده، افغانستان اوزبیکلری نینگ تاریخی قوشیق لری، باله لر فولکلوری، شونینگ دیک مراسم فولکلوری نمونه لری، ایرتکلر، داستان قوشیق لری، ضرب المثلر، تاپیشماق لر اوزین آلگن . اوشبو صحیفه نی مطالعه قیلگن کیشی دینگیز بوییکه باریب قالگن دیک حس ایته دی اوزینی . جوش اوریب تورگن دینگیز بوییده خیال سوریب تورگن آدم، بی اختیار تولقونلر نینگ حاصل بولیش یوللری حقیده اویله یدی . بونینگ بیرینچی سببی، دینگیز نینگ موجود لیگی، کینگی سببی، آب و هوا تاثیر ی . فولکلور خلق قلییده گی دینگیز گه اؤخسه یدی . او « اجتماعی بویورتمه » گه قره ب، موج له نیشی یا که تولقونله نیشی یا که توز غیرگن ارسلان دیک کوککه سبچیب، حمله قیلیشی ممکن . اما او- کورسه ته دیگن معجزه لرنینگ یگانه منبعی سوو. عینی شو امکانیتدن توغیله دیگن طبیعی حادثه لرنینگ رنگ

رنگ به رنگ لیگی عقلنی لال قالدیره دی.

بیر قره سنگیز، فولکلور نمونه لری عصرلر بوی بی یولده، بیر تیکس آقیب کیله یاتگنگه اؤخسه یدی:

مضمون و شکل اؤشه، وزن، کیفیت ، آهنگ – اؤشه...

علیشیر نوایی حضرت لری « میزان الاوزان » رساله سیده مثال گه کینتیرگن خلق قوشیغی نمونه سیگه اعتبار بیرینگ :

قیسی چمن دین ایسیب کیلدی صبا ، یار- یار

کیم دمیدین توشتی اوت جانیم ارا ، یار- یار

شو بېتگه قوئیده گی :

اندخوی جانده اوت یاقسم ، بلخ ده توتون یار- یار

بو دنیا ده بار میکن، بغری بوتون یار- یار

بو دنیا ده بار بولسه، بغری بوتون یار- یار

قاغزدن قازان قیله ی، گُلدن اوتین یار- یار

قوشیغی آهنگی، شعری توزیلیشی و وزنی ماس کیله دی.

طبیعی که جهان ده گی برچه خلق لر، جمله دن افغانستان تورکتبار خلقی نینگ قلب لری هم وطن پرورلیک، محبت، ایرک سیورلیک، مردلیک، عدالت، دوست لیک، تینگلیک، تینچلیک، بخت – سعادت، آزادلیک توغولری بیلن تولوغدیر. منه شو معنوی توکیسلیک اولرگه گوزه ل فولکلور نمونه لری یره تیش اوچون سرچشمه بوله دی . حاضر انه شو فولکلور نمونه

لرینی سیز عزیز دوستلریمیز علاقمندرلیگه تقدیم ایته میز .

ارادتمند دوستینگیز :

دوکتور فیض الله ایماق

فهرست مندرجه :

فهرست مندرجه :

- ۱- افغانستان اوزبیکلری خلق قوشیقلری
- ۲- حاضرگی تورک اوزبیک تیلیگه اساس بولگن ، کتبی و یازمه اثرلر
- ۳- قوشیق (دوبیتی)
- ۴- ایشیککه کیلدی بیر گدای
- ۵- رضانی
- ۶- چاپنداز
- ۷- گوره ش
- ۸- خلق محبت نامه سی
- ۹- سوزوان (دکلمه) CD
- ۱۰- سوزوان کتابی pdf
- ۱۱- مقاللر (ضرب المثللر)
- ۱۲- اله (لئو)
- ۱۳- کیلین سلام (طنز آمیز)
- ۱۴- یار - یار
- ۱۵- قیزیل - قیزیل یوزلری
- ۱۶- اقره شیرین تیلمنی
- ۱۷- ایرتک
- ۱۸- ایرککلر تاماندن ایتیله دیگن قوشیقلر
- ۱۹- قره قوش
- ۲۰- آتگه مینینگ عسکرلر
- ۲۱- جومباق - تاپتی مثلر (چیستانهای تورکی اوزبیکی)
- ۲۲- باله لر قوشیقلری و اوینلری (سرود ها و بازیهای اطفال)
- ۲۳- احمدا - صمدا
- ۲۴- آفتاب چیقدی عالمگه
- ۲۵- چقمه چقیلداغ (جرنگانه)
- ۲۶- قلدیرغاچ قناتینگ بیستی قولاچ
- ۲۷- باغان - باغان

- ۲۸- یامغیر گدایی کیلدی
۲۹- سیل کیلدی ، سیلان کیلدی
۳۰- گۆر اوغلی

أفغانستان اوزبیکلری خلق قوشیقلری

مقدمه

افغانستان نینگ شمالی ولایتلریده استقامت قیلوچی اوزبیکلر، باشقه خلقلر قطاری اوزی نینگ جوده بای و رنگ به رنگ آغزه کی ایجادی بیلن اجره لیب توره دی. مذکور میراث نی تۆپله ش و نشر ایتیش، اؤرگه نیش و عامه لشتیریش ایشلری اینیقسه، أفغانستان اوزبیکلری خلق قوشیقلری ایجادی نمونه لری نینگ « خلق در دانه لری » نامی بیلن ۱۳۵۹ = ۱۹۸۰ بیله کابلده علیحده کتاب حالیده نشر ایتیلیشی، أفغانستان خلقلری نینگ ادبی - مدنی

حیاتیده، کنته واقعه بۆلیب قالدی. «۱»

مذکور کتاب نینگ نشر ایتیلیشی، بیر تاماندن، افغانستان اوزبیکلری نینگ آغزه کی ایجادینی عامه لشتیریش ساحه سیده دستله بکی ده دل قدم بۆلسه، ایککی نچی تاماندن، اوشبو مدنی میراثنی چقور علمی اساسده تدقیق ایتیشده، اونینگ باشقه خلقلر فولکلوری بیلن، خصوصاً اوزبیکستان اوزبیکلری خلق

آغزه كى ايجادى بيلن علاقه لرينى كينگراق اورگه نيشده مهم منبع بوليب خدمت قيله دى. افغانستان اوزبيكلرى خلق آغزه كى ايجادينى مكممل تدقيق ايتيش، اونينگ بديعى خصوصيتلرى وتاريخينى اورگه نيش، بوگونگى ياش اولادنى تربيه لشد، اولر نينگ دنياقره شينى شكلنتيريشده، مدنى ميراث نينگ اورنى ورولى نى بيلگيله ش كى، قطار مساله لر افغانستان فولكلور شناسليگى نى وعموماً، افغانستانده فيلالوژى فنى آلدیده تورگن مهم ودالضرب وظيفه لردن حساب له نه دى. شونينگ اوچون هم افغانستان اوزبيكلرى خلق

قوشيفلرينى مونوگرافيك شكلده تدقيق ايتيش كتته اهميت كسب ايتنه دى.

معلوم كه، اوزبيكستان فولكلورشناس ليگى نينگ تجربه ويوتوقلريگه سوينمسدن توريب افغانستان اوزبيكلرى فولكلورى بيلن اوزبيكستان اوزبيكلرى خلق آغزه كى ايجادى اورته سيده گى مشترك وفرقى تامانلرنى اورگنمسدن توريب، بونده ي ايشنى عملگه آشپريش جوده قيين. شونى عليحده تاكيد له ب اوتيش جايزكه بيز بوتدقيقاتيميزده ۱۳۵۹ = ۱۹۸۰ نچى ييل گچه اعلان قيلينگن خلق قوشيفلريدن فايده لنگنمير، خلاص. افغانستان اوزبيكلرى خلق قوشيفلرينى اورگه نيشده گى دستلبكى اورينيشلر «خلق درانه لرى» كتاب نينگ باسليپ چيفيشى بيلن باغليق. افغانستان اوزبيكلرى تاريخى، ادبياتى وفولكلورى باره سيده چيت ايل عالملى نينگ بوساحه ده گى معلوم يوتوقلرينى قيد ايتيش ممكن. جمله دن، سويدن ليك توركشناس عالم گوناريارينگ اوزمقاله سيده غربى اروپاده بيرينچى بوليب، افغانستان نينگ شمالى ولايتلريده يشه يديگن وتوركى تيلده سوزله شه ديگن اهالى نينگ يه

شش شرايطلرى، سانى، مدنيتى، تىلى، عرف - عادتلى، فولكلورى،
انتاگرافيه سيگه عايد ايريم معلوماتلرنى كيلتيرگن. «۲»

امريكا نينگ توركشناس عالمى پروفيسر ايليزه لاوده سيراوستس افغانستان اوزبيكلرى فولكلوريگه عايد مقاله سيني «اوزبيكلر اره سيده اسلامدن آلدین

دورده ترقلگن عرف- عادتلر»، ديب اته دى. بوندن باشقه داکتر محمد يعقوب واحدى جوزجانى، پروفيسر داکتر عبدالحکيم شرعى جوزجانى، پروفيسر داکتر عنايت الله شهرانى، رحمتلى ابوالخير خيري، نظر محمد نوا، حاجى ايرگش اوچقون، استاد محمد امين متين اندخويى، پوهنمل استاد عالم لبيب، پويافاريابى، داکتر شفيعه يارقين، حلیم يارقين، داکتر اسدالله شعور، استاد هدايت الله هدايت، عزيز الله آرال، فوزيه آرال، نور الله آلتای، ايشانچ توره، حاجى اشرف عظيمى، عالم کوهکن، حبيب الله همنوا چغتايى، عبدالله روهين، منان تاشقین، انتظار جوزجانى، ملا تاج محمد سرپلى، اليم بيات، محمد رفيق عنبر، مرحوم رضوانقل تمنا، يورتداش، صالح محمد حساس، دققاق، آيخان بيانى، رحمتلى عبدالغفار بيانى، مقدم، داکتر حسن بانو غضنفر، انجنير رحيم عابدى، استاد ايوب ساعى، حاجى فدا محمد اوزبيک، م. اسحاق ثنا، داکتر عزيز الله فاريابى، امان معاشر، محرم زيبا ايوبى، امان الله خليليار، فروزان خليليار، جليله جان، حاجى محمد ايوب خيري، يوسف روانيار، مرحوم حاجى مير محمود الياسى، برهان الدين نامق، فيض الله قرداش، عاليه قرداش، رحمتلى عبدالجليل کاروان، فضلحق يولچى، انابت ايماق کبى تدقيقاچيلر و آغزه کى ادبياتيميز شيدالرى، افغانستان اوزبيکلرى خلق آغزه کى ايجادينى تۆپله ش وعامه لشتيريش ساحه سيده ايش آليب بارگنلر. اوزبيکستان عالملى عارف عثمانوف، توره ميرزا يوف، عبدالله يوف، محمد على قوشماقوف، عبدالرحيم منانوف، رحمن خواجه انعام خواجه اوف، س. اسدالله يوف، ن. معصومى، و. م. خالوف، انور اسماعيل اوف، ا.ش. شاه منصوروف، ع. هيت متوف، شاه ميرزا تورديموف و باشقه لرنينگ ايشلرى ارزيگولکدير. بو ايشلرده افغانستان اوزبيکلرى نينگ بعضى فولکلور نمونه لریدن کيلتيريلگن بوليب، اولر خصوصيده معلوم فکرلر ايتيلگن بولسه ده، بيواسطه بو کتابده بيز کيلتيرگن کيبنگى بيللرده افغانستان قوشيقلرگه تيگيشلى فکرلرنى اوچره تمه يمير. افغانستان اوزبيکلرى خلق آغزه کى ايجادى نمونه لرينى، خصوصاً، قوشيقلرنى ترغيب قيليش وعامه لشتيريشده امريکا قوشمه ايلالاتلريده باساييب چيغه ديگن ” پيمان“ و ”چاپانداز“ مجله لرى، كانادا نينگ تورنتو شهریده

باسيله ديگن ”انديشه نو“، ”آشيان“ اينامه لري، تركيه نينگ استانبول شهريده بيرنيچه بيلدن بويان باسيب چيچه ديگن « بیدلستان » و « گلدسته » اينامه لري، آلمانده چاپ بوله ديگن « جهش » مجله سي، افغانستانده باسيليپ چيقن « برادر مليتير » مجله سي، افغانستان ده چاپ بوله ديگن « يولدوز » جريده سي، افغانستان فنلر اكاديميه سي قاشيده گي اوزبيك - توركمين بوليمي، معارف وزيرليگي قاشيده گي اوزبيك - توركمين ديبارتمنتي، كابل دارالفنوني ادبيات فاكولته سي نينگ اوزبيك بوليمي، افغانستان راديو سي قاشيده گي اوزبيك - تركمن پروگراملري، تاشكند راديو سي قاشيده گي و طنداش و افغانستان اوچون نشر بوله ديگن دري تليده گي راديو ايشيتتيريشلر بوليم لري، آيينه تلويزيوني، امريكاده گي نورتلويزيون قاشيده گي ”اپيك يولي“

و آريانا افغانستان قاشيده گي تلويزيون كورسه تولري بوليملري، افغانستان ملي تلويزيوني اوزبيك دستوريده گي (فولكلور - خلق قلابيده گي دينگيزدير) پروگرامي، آريانا تلويزيوني كورسه تولري، پيام افغان خلق ارا تلويزيوني نينگ كانادا مملكتي

تورنتو شهريدن نشر بوله ديگن سيماي شرق چوكاتيده گي (آيدين) كورسه تولري، شبرغان شهريده گي ”جهاني همكارليكلر“ اداره سي، مزار شريف شهريده مدني فعاليت آليب باره ياتگن « اولغبيك » نشر ياتي و « ففتا » ويب سايتي نينگ فعاليتي دقتگه سزاواردير. اينيقسه، تينمس نينگ « سوزوان

قوشيقلريده اوزبيك خلقي نينگ تويغولري». « ۳ »

حليم يارقين نينگ « خاتين - قيزلر مساله سي خلق مقاللري كوزگوسيده » ناملي مقاله لريني عليحده قيد قيليش مكن. « ۴ »

اوشبو تدقيقاتده افغانستان اوزبيكلري خلق قوشيقلري اوزي نينگ برچه كورينيشلري بيلن (موسم - مراسم قوشيقلري، محنت قوشيقلري، تاريخي

قوشیقلر، لیریک قوشیقلر، باله لر قوشیقلری)، همده اساسی بدیعی خصوصیتلری بیلن (بند، قافییه، وزن، بدیعی افاده، واسطه لری و باشقه لر) بیرینچی اوله راق تدقیق ایتملگن. افغانستان اوزبیکلری خلق قوشیقلرینی کویگینه مساله لرده، اوزبیکستان اوزبیکلری خلق آغزه کی ایجادی بیلن قیاسی اؤرگه نیش تدقیقات نینگ سلماغینی ینه هم آشیره دی. تدقیقات نینگ علمی ینگ لیگی، ینه شو بیلن بیلگیله نه دی که، اونگه دیرلی آلدینراق تدقیق قیلینمه گن، حتی بیر قطار اعلان قیلینمه گن مواد جلب ایتملگن.

مذکور تدقیقات اوز اساسی تیزسلری و علمی- نظری خلاصه لری بیلن افغانستان اوزبیکلری خلق آغزه کی ایجادی نینگ باشقه ژانرلرینی اؤرگه نیشده مهم منبع بؤلیم خدمت قیله دی. دنیاده گی برچه خلقلری قطاری افغانستان اوزبیکلری هم کؤپ عصرلیک بای آغزه کی ایجادیکه ایگه. اؤتگن دور مابینیده اوزبیکستانده اوزبیکلر خلق آغزه کی ایجادینی اؤرگه نیش و عامه لشتیریش ساحه سیده کتته یوتوققه ایریشیلدی.

بونی اینیقسه، ظریف، م. افضل اوف، ب. کریم اوف، م. علویه، ج. قابل

نیازوف، م. سیدوف، ت. میرزایوف، م. مرادوف، ک. امام اوف، ب. سریمساقوف کبی تورلی بوغینگه منسوب تنیقلی فولکلور شناس عالم لرنینگ قطار تدقیقاتلری مثالیده کوریش ممکن. بوتدقیقات لرده، اینگ اول اؤرته گه اوزبیک فولکلور شناسلیگی نینگ اینگ مهم پرابلملری قوییلدی و بو مساله لرنینگ کؤپ چیلیگی اساساً موفقیت بیلن حل قیلیندی. اوزبیک فولکلورینی تویله ش و نشر ایتمیش نینگ علمی پرنسیپلری ایشله ب چیقیلدی. اوزبیک فولکلور شناس لیگی نینگ علمی میتودالوژی سی شکللندی. عاقبتده اوزتدقیقات اصولی، نظری سویه سی، عملی تجربه سی بیلن مستقل فن ساحه سی بؤلیم شکلنگن اوزبیک فولکلور شناسلیگی ینگ باسقیچگه – اوزبیک

فولكلورى بديعيتى نى چقور وهرتمانله مه ياريتيش باسقىچىگه قويدى .

«قوشىق» اوزبىك فولكلور شناس ليگيده پاييتىك ژانرنى افاده لاوچى اصطلاح صفتيده قبول قىلىنگن. ادبيات شناسلىك تيرمينلرى ايضاحلنگن لغتلرده قوشىق، اساساً تورتلىكلردن تشكىل تاپىگن، توگل فكرنى بديعى افاده لاوچى، ايل اره سیده كىنگ ترقلگن وكويگه ساليب ايتيله ديگن خلق شعرى نمونه لرى، ديب تعريفله نه دى. شو بيلن بيرگه اونىنگ : يار- يار، اولن، كىلين سلام، اله وهكذالر كى ناملرى بارلىگى قيد ايتىلگن. «قوشىق» افغانستان اوزبىكلرى اورتته سیده پاييتىك ژانرنى بيلديروچى اصطلاح صفتيده قوئله يان غزل، سرود، نقش، -نيله دى. شو بيلن بيرگه «قوشىق» بيلن يانمه بيت، اصطلاح لرى هم كىنگ ترقلگن. بيز بو ايشىمىزده اساساً «قوشىق» اصطلاحى دن فايده له نيشگه قرار قىلدىك. اوز نوپتيده، افغانستان اوزبىكلرى قوشىقلرى ايچيده هم يار- يار، اولن «اولنگ» ، اله، كىلين سلام كى ايچكى بولنمه لر موجود. عين پيتده، اوزبىكستان اوزبىكلرى فولكلور يده موجود بولمه گن ناي- ناي، توره كى كورينيشلى قوشىقلر هم اوچره يدى.

اوزبىك فولكلور شناسلىگيده خلق قوشىقلرىنى يازيب آليش، تويله ش، اولرنىنگ بديعى و غايوى بيتوك نمونه لرىنى نشر ايتيش ايشلرى ۱۹۳۰نچى يىللردن سونگ باشلنگن ايدى. شوندىن كىين مخصوص علمى تدقيقاتلر يوزه گه كىلدى. بو ساحه ده م. علويه نىنگ خدمتلرى دقتگه سزاوار. عالمه «اوزبىك موضوعيده گى تدقيقاتلريده قوشىقلرنىنگ خلق چىللىگى، «خلق قوشىقلرى جمعيتده، تاريخده خلق معنى حياتيده توتگن اوزنى حقيده قيمتلى ملاحظه لر بيلديرگن. قوشىق نىنگ ژانر خصوصيتلرى و بديعى تصوير واسطه لرىنى

كىنگ ياريتىلگن.

م. علويه قوشيق نینگ ژانر خصوصیتلرینی اساساً تۇغرى بیلگیله یدی. یعنی ، قوشیق نینگ شكلاً قیسقه لیگی ، تیره ن تشبیه واستعاره لرگه باى لیگی، مخصوص کویگه سالیب کویله نیشی، تورموش نینگ برچه قیرره لرینی قمر اووچی کینگ مندرجه لی ایکن لیگی ، قوشیق تورلری- آله، یار- یار، اولن، بیغی لرگه هم علیحده تۇخته لیب، اولرگه خاص بیتچی خصوصیتلر

بیان قیلینگن. «۵»

۱۹۷۴ – انچی ییل چاپ ایتیلگن « اوزبیک خلق مراسم قوشیقلری» ناملی مونوگرافیک تدقیقاتده «۶» م. علويه نینگ خلق قوشیقلری بویچه بیتچی علمی خلاصه لرنی اوز ایچیگه جمعه گنلیگی بیلن اعتبارلی. مونوگرافیه نینگ «قوشیقلرنینگ تاریخی ایلدیزی و اولرنینگ تورلی عرف – عادتلری بیلن باغله نیشی» دیب ناملنگن بیرینچی بابیده قوشیق لرنینگ صنفی خصلت گه ایگه ایکن لیگی، خلق یره تگن قوشیقلر نینگ تربیوی اهمیتی کتته لیگی، اودوملرنینگ خلق شعریتیده نیچاغلی عکس ایتگنلیگی حقیده کینگ تۇخته لیب اوتیلگن. «مراسم قوشیق» لرنینگ اوزیگه خاص خصوصیتلرینی انیقله ش، کلاسیفیکیشن قیلیش اوچون عموماً قوشیق ژانریگه خاص بیلگیلرنی کوریب چیقیش کیره ک بۇله دی. شونینگ اوچون هم بو باب قوشیقلر اصطلاحی و اولرنینگ اساسی خصوصیتلرینی تحلیل قیلیدن باشله نه دی. بونده فقط

مراسم قوشیقلری گینه ایمس، عموماً قوشیق نظرده توتیله دی، دیب یازه دی
عالمه « ۷ »

و اینگ اول قوشیق تیرمینی نینگ تاریخی منبعلرده کلاسیک شاعرلریمیز اثرلریده قیسی معنا ده ایشله نیلگنلیگی و فولکلور شناسلیکده «قوشیق» تیرمینی قیسی بیرى تعلقی ایکن لیگینی انیقلاشگه حرکت قیله دی، قوشیقلرنی عمومی تصنیف ایته دی. «توی مراسم قوشیقلری» دیب ناملنگن اوچینچی باب، یار- یار، له پر، بیت – غزل، کیلین سلام بۇلیملریدن عبارت بۇلیب، اولرده مراسم

قۇشپقلىرى حقيده قيمتلى معلوماتلر بۇلىشى بيلن بيرگه بيرقنچه مناظره لى
اۇرىنلرهم موجود. جمله دن، توى مراسم قۇشپقلىرى تورىگه «بيت- غزل»
ديگن يه سه مه تيرمين و ژانر نينگ آليب كريلگنلىگىنى كىلتيريش ممكن.
بىز نينگچه، عالمه تامانيدن بو بۇلىنمه ده كىلتيريلگن قۇشپقلىر اساساً ليريك
قۇشپقلىردير.

بىر گينه مثال :

بيگيت :

آق گل بۇلسم، باغينگده بيتسم ،
قىزىل گل بۇلسم، چكنگده تورسم،
اۇقىگن بۇلسم، دفتر گه بيتسم
نه مشكلدير سينينگ آهينگده اۇتسم.

قىز:

آق گل نوده سيدير ارغوانى،
قىزىل گل نوده سى عاشق نينگ قانى.
قىزىل گل تگىگه بارسم كولرمن،
سىزنى جان و تنيم بيله سيور من

اگر میندن اوزگه گه بیرسنگیز کونگل،

بیلیب قویبینگ یولینگیزده اولر من .«۸»

بو قوشیقلرده یازمه ادبیات نینگ معلوم تاثیرى سیز یلیب تورییدی. لیکن سیمالر

، قیاس و افاده ، خلق قوشیقلرگه خاص.

فولکلور شناس ج. قابل نیازوف نینگ ، اوزبیک فولکلورى نینگ رواجله نیش یوللری، مونوگرافیه سی اوزبیک خلق قوشیقلری نینگ غایوی جهتن تلقین

ایتیشگه قره تیلگن. «۹»

س. روزیم باى اوف نینگ خوارزم منطقه سیده کینگ ترقلگن قوشیقلرگه بغیشلنگن علمی ایشیده خلق قوشیقلرینی ایکی تور گه: تورتلیک شکلیده گی

قوشیقلر و واقعه بند قوشیقلرگه بولیب تدقیق ایتیشی دقتگه سزاوار. «۱۰»

ک. آچیل اوف نینگ «اوزبیک خلق قوشیقلری» دیب ناملنگن مونوگرافیه سی معلوم بیر ژانر دایره سیده گی قوشیقلر نینگ ژانر خصوصیتلری تصنیفیگه

بغیشلنگن.

عالم چارواچیلیک، دهقانچیلیک، کسب - هنر بیلن باغلیق بولگن محنت قوشیقلری نینگ تحلیلی، اولر نینگ تاریخی اساسلری، ترقیاتی و غایوی بدیعی خصوصیتلری حقیده کینگ معلومات بیرگن.

غ. جهانگیروف نینگ «اوزبیک باله لر فولکلورى» کتابیده «بیشیک» قوشیقلری و «باله لر قوشیقلری» بابلریده باله لرگه مولجلانگن خلق قوشیقلری

نینگ تصنیفی، غایوی- بدیعی خصوصیتلری حقیده اطر افلیچه فکر یوریتیلگن.
«۱۱»

ع. صفراوف نینگ « باله لرنی ایرکه لووچی اوزبیک قۇیقلری » کتابی ،
کیینگی وقتلرده چیققن بیریک علمی ایشلردن بۇلیب، بو اثر معلوم قۇشیق
توری اساساً باله لرنی ایرکه لش بیلن باغلیق خلق قۇشیقلری نینگ تاریخی
اثرلری، تصنیفی و غایوی – بدیعی خصوصیتلرنی اطر افلیچه یاریتگنلیگی

بین دقتگه سزاوار. «۱۲»

هر بیر خلق نینگ شکل و مضمون جهندن نهایتده رنگ به رنگ وبای آغزه کی
ایجادی ده خلق قۇشیقلری علیحده اۆرین ایگلله شی بیچیزایمس. چونکه قۇشیق
سۆزی صنعت نینگ اینگ قدیمی کۆرینیشلردن بیرى بۇلیش بیلن بیرگه،
اۆزیده خلق حیاتی نینگ بوتون منظره سینی، برچه قیرره لرینی، قلبی نینگ
اینگ نازک تویغو و تیبره نیشلرینی ، یوره گی نینگ اینگ عالی و مصفا
ایستکلرینی عکس ایتتیره دی، او عصرلردن بو یان محنتکش خلق نینگ باشیدن
اۆتگن فاجعه لری، ظالم وقانخورلردستیدن تۆکیلگن کۆز یاشلری، جهالت
و ظلم پنجه سیده خوارلنگن خاتین قیزلر فریادینی تصدیقلاووچی گواه نامه
لردیر. اونینگ سیرمعنا سۆزلری و تاثیرچن مصراعلریده خلق نینگ ایرک
واستقبال یۆلی ده گی آرزو – ایستکلری ، الملی اؤتمیشی نینگ ارمان و

حسرتلری مهرلنگن.

داکتر فیض الله ایماق

ایضاطر:

۱ – خلق دردانه لری . توپلاووچی، نشرگه تیار لاووچی، درى تیلیگه

ترجمه قیلوچی و ایضاحر مؤلفی داکتر فیض الله ایماق، کابل، ۱۳۵۹نچی بیل.

۲- خلق دردانه لری، ۱۳۵۰نچی بیل، کابل، ۱۸نچی بیت.

۳ تینمس. سوزوان قۇشیققریده اۇزبیک اولوسی نینگ تویغولری «یولدوز» ۳۷- سان، ۴ دسیمبر، ۱۹۸۴نچی بیل.

۴- حلیم یارقین . خاتین- قیزلر مساله سی خلق مقاللری کوزگوسیده، «یولدوز» ۱۷- سان، ۱۶نچی، اپریل، ۱۹۸۶نچی بیل.

۵ - علویه مزینه. اۇزبیک خلق قۇشیققری، تاشکند، فن، ۱۹۵۹نچی بیل.

۶- علویه مزینه. اۇزبیک خلق مراسم قۇشیققری، تاشکند، فن، ۱۹۷۴نچی بیل.

۷- علویه م. کؤرسه تیلگن اثر، ۳۷نچی بیت.

۸- علویه م. کؤرسه تیلگن اثر، ۲۰۴نچی بیت.

۹- قابل نیازوف. ج. «اۇزبیک فولکلوری نینگ رواجله نیشی یؤللری تاشکند، فن، ۱۹۸۶نچی بیل، ۶۰—۱۰۲ بیتلر.

۱۰ - روزیم بایوف . س. «خوارزم واهه سی اۇزبیک خلق قۇشیققری نینگ غایوی- بدیعی خصوصیتلر»، تاشکند، ۱۹۷۱نچی بیل.

۱۱- جهانگیروف غ. «اۇزبیک باله لرفولکلوری»، ت. «اوقوتوچی»، ۱۹۱۸نچی بیل، ۱۳-۲۸ص.

۱۲- صفرو ف آ. «باله لرنی ایرکه لاوچی اوزبیک خلق قوشیقلىرى». «فن

»، ۱۹۸۱ انچى بیل.

***

حاضرگی تورک اوزبیک تیلیگه اساس بؤلگن کتبی و یازمه اثرلر

یازوچی : داکتر فیض الله ایماق

میلادی عصرلرده، قدیمی تورکی تیلی نینگ نشری و رواجله نیشی بیلان ۵-۶ بیرگه، شرقی تیللر نینگ گروهیگه کیره دیگن اوزبیک و تورکمن تیللری اورته بو دورلرده گی اثرلر، آغزه کی و یازیلمه گن ادبیات دیب، اته له گه کیلدی دی. بونده ی اثرلر بوگونگی کونده، بعضی بیر تاش یازمه منبعلر، کتابلر و علمی اثرلرده سقله نیب، بیز نینگ دورگه چه بیتیب کیلگن. بو منبعلردن بیری (اورخون) آبه سیدن عبارت. بو تیللر نینگ اساس و ایلدیزی "ینی سی اورخون" آبه لریده کوریش ممکن. چنانچه بو تیللر نینگ ایلدیزی (۷۳۲) م. بیلده اورخون خطیده یازیلگن "ینی سی" آبه لریده سقلنماقده. اساسا "اورخون خطی (۵-۸) م. بیللر مابینیده اورته گه کیلگن.

بعضی بیر دانشمندلر، ۱۸ میلادی بیل نینگ باشله نیشیده، اوز اثر وتالیفلریده، "اورخون آبه لری" یادگارلیکلری بارلیگی باره سیده معلومات بیرگن ایدیلر. مگر کوپ وقتگچه دانشمندلر، بو کتبیه نی اوقیشگه موفق بولمه گنلر. ۱۹ انچى عصر چاره گیده گریگوری سپسکی مقاله سی، "اورخون ینی سی" آبه لری حقیقه سیبریسیکی ویستتیک (سایبریا

خبرلری) ناملی مجله ده چاپ بولدی. بو مقاله لاتین تیلیگه هم ترجمه قیلینگن. بو آده لرباره سیده گی ینگ لیکلر شو طریق بیلن جهان دانشمندلری نینگ اختیار یگه قوبیلدی. براق بو یازولرنی اورگه نیش و تدقیق ایتیش فعالیتی، بیر نتیجه گه ایریشمه دی، چونکه، یازولرنینگ کلیدی (راز) قولگه کیلمه گن ایدی.

۱۸۸۹نچی بیله فنلند دانشمندلری، اورخون - ینی سی آده لری نینگ اطلسی نی نشر ایتیب، تخمینی صورتده ادعا قیلگن ایدیلر که، بو آده لر فنلند مدنیتی گه تعلقیدیر. براق فنلند لیک دانشمندلر نینگ تخمینی، اونچه دوام ایتمه دی. نیگه که، او شه بیله (۱۸۸۹)، روس یازوچیسو و جهان گردی ن. م. پدرنیتسف اورخون دریاسی نینگ یانباشیده گی مغلستان نینگ کاشا- سیدم و ادیسیدن کوپ گینه، آده لرنی تاپیشگه موفق بولدی. بو آده لر “ینی سی” آده لریگه اوخشش ایدی. پدرنیتسف شو بیرده بیر سلسله بیلینمه گن ختای - چینی تیل و یازولریده یازیلگن متلرنی تاپدی. بو تصادف بو آده لر “رازو” نی توشینب آلیشگه کنته یاردم بیردی.

۱۸۹۰نچی بیله فنلند نینگ علمی انجمنی بیر علمی باستان شناس لیک هیات نی اورخون دریاسی نینگ ساحلی گه یوباردی. ۱۸۹۱نچی بیله روسیه فلر اکادیمیه سی، بیر کنته علمی هیاتنی اکادیمیسین و.و. رادلف رهبرلیگیده اورخون گه جوتندی. بو ایکی هیات نینگ تحقیقات ایشلری نتیجه سی بیر اطلس شکلیده ۱۸۹۲نچی بیله نشر بولدی. بو اطلسده نامعلوم آده لر صورتی، بو آده لرنینگ تاپیلگن بیر، نقشه و توزیلیشی کورسه تیلگن. بو کتیبه لرنی او قیشگه بیرینچی قتله دنمارک لیک عالم ویلیم تامسن موفق بولدی. تامسن بو کتیبه لرنینگ او قیشیگه تورلی الفبالردن فایده لنمه ی، بونامعلوم حرف لرنینگ بیر- بیر یگه شباهت و مناسبتی اساسیده بولرنی او قیب آلدی. تامسن بیر سلسله تحقیقلردن کیین ۱۸۹۳نچی بیل نینگ ۲۵

نوامبریده، یاشیرین رازلر یوزیدن پرده کوتردی. عین شو وقتده اکادیمیسین رادلف هم مذکور کتیبه لرنینگ ۱۵ حرفینی او قیشگه موفق بولدی. و.و. رادلف اوز کشفیاتی و تامسن کشفیاتی یوزه سیدن بیرینچی

مرتبہ اور خون دریاسی نینگ ساحلی دن تاپیلگن کتیبه لرنی ترجمہ قیلدی. ن.م. یدرنیتسف وسیله سی بیلن قولگه کیلگن کتیبه لر، بیلکه قآن – ماغلیان تورک خاقانی (وفاتی ۷۳۴ م.) و او کول – تگین نینگ کیچیک اوکه سی (وفاتی ۷۳۲ م.) نینگ آرامگاهی تاش لوحه سیدن عبارت ایدی.

اوندن کیین او اثرلر اورخون ینی سی دریاسی نینگ یانیدن تاپیلگه نی اوچون اورخون ینی سی نامیگه شهرت تاپدی. قبرستان نامیده گی سرود لرنینگ نیچه سطر مضمونی:

“مین هلاک بولگن قشاق خلقنی بوتونلی (ایاقه) توغیزدیم (اویغندیم)، قشاق خلق نی بای قیلدیم، آز سانلی خلق نی کوپ سانلی خلقه ایلننیردیم. مینینگ سوزلریم نینگ بیرار یالغانی بولمس!...”

“اگر کول- تگین بولمه سه ایدی همه نگیز هلاک بولرایدینگلر. مینینگ انیم کول- تگین اولدی، مین قنتیق قیغوردیم، کوزلریم عاجز بولدی. عقل فهمیم اوتمس بولیب قالدی، اوزیم قیغوردیم. قسمت (وقتی) نی کوک سما (خدا) تعیین قیله دی، آدم باله سی اولیش اوچون توغیلگن... (۱)

اینگ آخرگی کشفیات و تحقیقاتگه کوره، قزاقستان مرکزی آلماتا نینگ “ایسیق” قیشلاقیده صورت تاپگن قیمت بها کومیشن یسلگن پیاله تاپیلگن که، اونینگ ایچیده (۲۶) حرف (۸-۵) م. عصرده گیقیدیمگی تورکی خطیگه اوخشش خط یازیلگن. نچی ۱۳۴۹ هجری شمسی ییلده تهرانده گی سابق شوروی سفارتی تمانیدن چیقریله دیگن مجله سی نینگ پیشینچی سانیده شاعر اولژاس سلیمانف یازه دی:

” ایسیق الفباسی اورخون ینی سی الفباسیگه کوپ شباهتی بار... ” ایسیق خطی یوزیدن معلوم بوله دیکه، قدیمگی تورکلر اوز خطرینی میلاد دن ۵۰۰ ییل آلدین آرامیلردن اقتباس قیلگنلر. شو کبی اورخون آیده سی نینگ گرامری شکلی ولغوی غناسی حاضرگچه هم تورکی تیله موجوددیر. باشقه مهم منبع، مشهور تیل شناس عالم محمود کاشغری (۲) نینگ اثری (لغات التورک) دیوانیدیرکه، بو دیوان ۳۶۹ نچی هجری ییلی، عرب تیله یازیلگن.

باشقه مهم کلاسیک اثر لر

قوتاد غو بیلیک” (سعادتگه آلیب باره دیگن بیلیم) منظوم داستانی، یوسف خاص حاجب (۳) تالیفی ۳۶۲ هجری بیلی، ”هبتة الحقایق” کتابی احمد (بیوگنکی تالیفی) (۱۲) عصر نینگ آخرلری یا ۱۳ م عصر باشیده

ربغوزی ”قصه سی، ناصر الدین بن برهان الدین ربغوزی تالیفی، (۱۲) و (۱۳) م.

قدیمی اوزبیک و تورکمن تیللری نینگ مهم کلاسیک اثر و شاعرلری بولردن عبارت:

محبت نامه” و ”لطافت نامه” در بیک نینگ “یوسف” و زلیخاسی، ”سکاک” و اونینگ دیوانی، ”ابوالکلام لطفی هروی” و اونینگ ”دیوانی و گل و نوروز داستانی”، ”امیر علی شیر نوایی” و اونینگ ابدی اثرلری، سلطان حسین میرزا بایقراء، و ”ظهیر الدین محمد بابر نینگ دیوانی و ”بابرنامه سی” و باشقه ارزشلی اثرلری، مخدوم قلی و اونینگ” شعرلر دیوانی.

(۱۴-۱۷) عصرلر مابینیده، فرهنگ و تورک اوزبیک تیلی و ادبیاتی بدیعی ادبیات اوزبیک تیلی نینگ تکاملی گه مهم رول اوینه گن و اونی ادبی و علمی تیلگه اوزگربیشنه ته دی. تورک اوزبیک شاعری و اولوغ متفکری حضرت میر علی شیر نوایی (۱۴۴۱) جهان بویوک ادبی شخصیتلریدن بیری حساب له نه دی. اونینگ نامی و اثرلری اولوغ 15 شاعرلرو یازوچیلر هومر، دانته، شکسپیر، فردوسی سعدی، بالزاک، پوشکین، ابن سینا و باشقه بویوک سیمالر ینگلیغ ابدی یشه یدی. بویوک دانشمند، مشهور سیاستمدار، اتاقلی هنرمند صفتیده افغانستان نینگ علمی و ادبی رهبرلیگی نی هر اتده اوزدنه سیگه آله دی و تورک اوزبیک کلاسیک ادبیاتی نی اساس قویه دی. توانا استاد، ذوفنون دانشمند کبی بو تیل نی اینگ عالی تکامل باسقیچیکه کوته ره دی. اوزی نینگ سوزیکه

کوره، (۳۴) علمی، ادبی و تاریخی اثری بیلن زمانه و روزگار حادثه لریدن امانده قالیش مقصدیده، بو تیلمه یوقالمه دیدیگن مستحکم قورغان و حصار بناسینی قوردی .

چنانچه نوایی حضرتلری لسان الطیر اثریده شونده ی دیدی :
تورک نظمیده چوتار تیب مین علم
ایلادیم اول مملکت نی یک قلم

بیریک شرق شناس عالم پروفیسر زکی ولیدی طوغان "دایرة المعارف اسلامی" اثری، پروفیسر محمد فواد کوپرلو تورک ادبیاتی و تیلی بابیده یازگن تحقیقات و مقاله لری، شو کی پروفیسر احمد جعفر اوغلو (تورک) بسیم اتالای (تورک تیلی بولنتی) کوپ اهمیتگه ایگه دیر .

پروفیسر دکتور بکر چوپانزاده (۴) اوزی نینگ ۱۹۲۶ م. ییلی باکو ده نشر بولگن مقالی سیده بونده ی یازه دی :

تورک تیلیده اسلام دوریده، تورت بویوک مدافع سی بؤلگن :

محمود کاشغری "لغات التورک دیوانی نینگ مولفی" شیخ عاشق پاشا غریب نامه مولفی، و نوایی و قدری "مسیرة العلوم" مولفی، تورت تاریخی دورده تورت کیشی نماینده صفتیده اورته آسیا و آسیای صغیر نینگ پارلاق

دوره لریده بویوک مدافع حساب له نه دی. 5

تورک اوزبیک آغزه کی ادبیاتی :

آغزه ی ادبیات تورک اوزبیک ادبیاتی تاریخی نینگ بیر مهم و اجره لمس قسمینی تشکیل ایته دی. آغزه کی ادبیات اوزی نینگ آلدینگی شکلده قالمسدن، زمانه نینگ اوتیشی بیلن و ایجاباتیگه کوره، اوزگه ریب باره دی. آسیادن، قدیم زمان نینگ فولکلوریک اثر و منبع لری قولیمیزگه بیتیشگن بو منبعلر، گور اوغلی، طاهر وزهره، عاشق غریب و شاه صنم، گل و صنوبر، سلبی صیاد، یوسف بیک احمد بیک، یوسف زلیخا داستانلریدن عبارتدیر. بولر نینگ

اورته گه کیلیشی تاریخی، اینگ قدیم زمانلرگه بییتیب باره دی. تورکی جمله دن اوزبیک خلقی نینگ آغزه کی ادبیاتی نینگ ایسکی، سرشار و مهم منبعلردن بیری محمود الکاشغری نینگ جاودان اثری “لغات التورک” دیواندیر. اونده اینگ قدیم زمانگی رنگ به رنگ و مهم سرودلر، حماسی شعرلر، ضرب المثللر شاملدیر. بو مهم اثرده قدیمی تورک لغاتی محفوظ سقلنگن .

بیز .بو اثر اینگ باشلنغیچ جامعه لرنینگ سرود و قوشیقلرینی اوزیده سقله گن بو پیرده اولردن بیر نیچه نمونه لرنی مثال صفتیده کیلتیره میز :

چغری بیریب قوشله تو،
تایغان ایزیب تیشله تو،
تیلکی تونغیز تاشله تو

اردم بیله اوکله لیم.

مضمونی: (بیگیترگه) چغری (آوقوشی) بیریب قوش اولیلیک. آو ایتی نی(قوشلرنینگ) ایزیدن سالیب تیشله تیلیک. تولکی، تونغیز(لر) نی تاش بیلن اوریلیک، یوتوق لریمیز بیلن مخته نیلیک .

آلپ اره ن نی اوزوردیم،
بوی نین انینگ قزیردیم
آلتین کوموش یوزوردیم،
سوسی قلین کیم توتر.

مضمونی: (دشمن نینگ) باتور عسکرلرینی توزیتیب یوباردیم، بویونلرینی ایگدیردیم، (اولجه) آلتین- کومیش نی آرقه له تیب (کیلتیردیم)، آدم اوتالمس درجه ده عسکری قلین ایدی.

بیگیت لریک ایشله تو،
بیغیچ بیمیش ایر غتو،
قولن، کییک اوله تو،
بزر م لیم. اونه لیم.

مضمونی:

بیگیت لرنی ایشله تیلیک، درخت (لر) دن میوه (لر) نی قاقتیریلیک، قولن کییک اوله تیلیک، (سونگ) بیره م قیلیب اونیلیک .

بو سرودلر انچه قدیم دور، حتی هنوزکچه حیوانلرنی اوله ش، چوب و تاش (اینگ ابتدایی شکل) بیلن معمول ایکن. بو سرودلرنینگ کوپ سوزلری حاضرگچه عین شکله و آزگینه اوزگریلیش بیلن تورکی تیللرده موجوددی

بو اثر و مونگه اوخشش باشقه کنته اهمیتگه ایگه بولگن اثرلر بوگون هم بیزنی خشنود قیله دی. شو کبی اوزبیکستان جمهوریتی دانشمندلری (واحد زاهدوف، ن.م. مله یف، و.م. عبدالله یف، و.غ.ک. کریم اوف) نینگ علمی و قیمتلی ایشلری (اوزبیک ادبیاتی تاریخی) نی اوچ جلدده تالیف قیلگنلر و ۶۴، ۶۵، ۶۶ ییللرده تاشکنده چاپ بولگن و شوکبی اوزبیک دانشمندلرنینگ کوپ

تالیفاتلریدن یادلش ممکن.

عزیز او قوچیلرگه معلوم که، گوزه ل اولکه میز افغانستان نینگ شمالی قسمتلریده تورکی (۶) یعنی (اوزبیک، ترکمن، قزاق، قرغیز، ایماق، بیات، تاتار، قره قلیاق ...) و باشقه تیللرده سوزله یدیگن قوملر یشیدیلر. بو لرنینگ

هر بیر اوز لهجه لریگه خاص آغزه کی ادبیاتلری بار .

اوزبیک ادبیاتی تاریخی” ن. م. مله یف تالیفی. بیرینجی جلد تاشکند چاپی، ۱۹۶۵ ییل، ۷۸-۸۱ ص .

محمود بن حسین بن محمد الکاشغری ۱۱نچی م. عصر باشله نیشده (2) قرغیزستان قماق شهری نینگ بلاساغون قیشلاقیده توغیلگن. او، یاشلیکیدناق، علم اورگه نیشگه کریشدی، مخصوص صورتده عرب اجتماعی او، اولدن تورک نینگ تورلی اویماقلری نینگ . علملرینی یخشی اورگندی تیلی نی اورگه نیشگه علاقه کورستدی. شو منظورده تورکلر یشیدینگن منطقه لرگه سیاحت ایتدی. گرامری اصولنی تدوین ایتیش اوچون اولرنی رسم و رواج و آغزه کی ادبیاتلرینی اورگندی. تورکی تیلده گی اویماق و قبیله لرنی یقیندن کوردی. اوندن سونگ، بغدادگه باردی. اورگنگن نرسه لریدن فایده له نی یازدی. (اوزبیک ادبیاتی تاریخی) (نیب، عرب تیلیده (لغات التورک دیوانی تاشکند چاپی، ۱۹۶۵نچی ن. م. مله یف تالیفی، بیرینجی جلد، ۱۳۵ ص. ییل

یوسف خاص حاجب (۱۱م.). عصرنینگ اتاقلی شاعری، دانشمندی و (3) سیاستمداریدیر. اوندن بیزگه قدر، ”بیتیب کیلکن یگانه ادبی میراث قوتادغوبیلیک) داستاندیر. بو داستان ۱۱م عصر ادبیاتی و ادبی تیل نینگ نادر یادگارلیگی بولیب، زمانه سی نینگ ترقی پرور اجتماعی، سیاسی و اخلاقی تعلیمی قره شلرینی بدیعی مجسم ایتدی. تاریخ، نجوم، هندسه، الجبر، طبیعات، جغرافیا و باشقه ساحه لرگه دایر قیمتلی معلوماتلر بیره دی. اوزبیک

بیت 143 اوزبیک ادبیاتی تاریخی

چوپانزاده آذربایجان دانشمندلریدن بیر بولیب، باکو دارالفنونی نینگ (4)

استادی بولگن. تورکی تیلی نینگ تدریس و دیالکتولوژی اصولیده کوپ
تالیفاتلری بار. جمله دن (تورک تاتار لسانیاتینه مدخل)، باکو چاپی، ۱۹۲۴
ییل.

محاکمة الغنن نوایی نینگ دری متنی، تورخان گنجه یی ترجمه سی (۶)
بیت، تهران چاپی، ۱۳۲۳ انچی ییل.

ازبک، اوزبیک، اوغوزبک، اوغوزبیک اوغوزقومی نینگ خانی حساب له
نیب، بی باک، صاف، پاک و صادق معنی بیره دی. کیلیب چیقیشی تورکی
قوملرگه باریب، تقه له دی. (ایماق)

اوزبیکلر و باشقه تورکی زبان خلقلر یشیدیگن شمالی افغانستان نینگ
عمومی بیر میدانی ۷۵ مینگ مربع کیلومترگه برابر. مذکور میدان نینگ

تاغلیک منطقه لری بولیب، فقط ۲۰٪ گینه ایکن ایکیشگه یراقلی ۸۰٪
(* حسابله نه دی.

تورکی خلقلری اساساً " بلخ، قندز، جوزجان، سرپل، بدخشان، بغلان، تخار،
سمنگان، فاریاب و باشقه ولایتلریده یشه یدیلر. اولر افغانستان ده گی تورلی
تیللر و لهجه لرده گپله شه دیلر.

افغانستان اوزبیکلری ایسه نیمن، قطن، قوشچی، قوره مه، منیگ، سری،
برلاس، قولاق، قونخیرات، منغیت، قولنرات، تومه، اوتارنگ، قنگلی اچه می
لی، قیات، تیمور، بیرکه، توبایی، قیپچاق ارغین، قوتر، توگل، یوز، جلایر، و
اوترچی کبی قبيله لرگه بولینه دی.

افغانستان نینگ اوزیده (۶۰) بیلرده باسیلیب چیقن بیر معلوماتگه گه کوره، افغانستانده استقامت قیله یاتگن تورکی خلقلر نینگ سانی تورت یریم ملیون دیب کورسه تیلگن. (***) براق مشهور یازوچی و تاریخچی عالم پروفیسر داکتر عنایت الله شهرانی اوزی نینگ (تاریخچه ی نژادها و اقوام در افغانستان) اثریده شونده ی یازه دی: «بو گونگی کونده جهانده قریب اوچ یریم یوز ملیون خلق تورکی تیلیده سوزله شه دی. افغانستانده گی تورکی خلقلر سانی، بیز اکثریت میز ادعاسی بیلن تورگن و امتیاز خواهاوچی خلقلردن انچه کویدیر».

پ. الکسینوف. افغان ترکستانیده زراعت مساله لری – (*)
داکتر عارف عثمان. افغانستان اوزبیکلری حقیده بعضی بیر معلومات – (***)
عرفان "مجله سی. سنبله، میزان آبی ۳۵۷ انچی بیل، ۶۱، ۵۷ بیتلر"

داکتر فیض الله ایماق

***

قوشیق (دو بیتی)

باید گفت که، قوشیق «سرود، دوبیتی، چار بیتی، غزل، یار- یار، نای - نای، سوزوان (داستان منظوم یازی وزیبا)، ال له (سرودیکه به خاطر خواب دادن اطفال توسط مادران سروده می شود) رمضان، اوراچی (سرود دروگر)، سرود اطفال، کیلین سلام (مراسم سلامنامه ی عروس)، ماتمنامه، اولنگ یا اولن «آهسته یرو» که از طرف عوام سروده شده، وگوینده ی

موسیقی و گاهی هم بدون آن معلوم نباشد، اطلاق می گردد. قوشیق بعضاً با موسیقی خوانده میشود.

این دوبیتی ها از طرف مردان توام با دنبوره و دوتار خوانده می شود. و گاهی هم دهقان بچه یی با سواری مرکب خود نان و آب را به سوی کشتزار می برد و این دوبیتی ها را با آواز بلند می خواند.

البته دهقانچه ، تنها با کوبیدن خيله چوب (چوبیسیت که مرکب توسط آن هی میشود) که با خود دارد بالای زین مرکب اکتفا کرده و صدای که با کوبیدن خيله چوب بر میخیزد، حکم دنبوره را داشته، دوبیتی های دلربا از دل این دهقان بچه بدر میشود و شنونده را به تحیر می اندازد و بدین ترتیب راه های دور و دراز را کوتاه و شب هارا روز میگرداند.

لطفاً به این دوبیتی ها توجه نمایید.

قیزیل کادی نی نقشی

تامده، سیره یدی بخشی

دوست نا قابیلینگدن

دشمن زیره ک یخشی

کدوی نصور – نقش و نگار خاصی دارد . در خانه، بخشی (خواننده) ترنم دارد و می گوید که از دوست ناقابل، دشمن دانا و زیرک بهتر است.

خواننده، در مصراع اول، صدای بخشی را به نقش ونگار کدوی نصور تشبیه می کند. از این معلوم می شود که دهقان بچه، عادت کشیدن نصور را داشته، و نصور خود را در بین کدوی نقش ونگار شده گذاشته است.

آتنگنی اوچ قیزی بار

عجب – عجب نازی بار

بیرته سینی مین کوردیم

اییک سر اندازی بار

پدرت سه دختر دارد و هر کدامی از آنان ناز و نزاکت مختص به خود را دارا می باشند . یکی از اینان که چادر ابریشمی دارد، دلم را برد.

آت گه بیردیم دوریشته

اؤلتیریپ من، بوریجده

بیگیرمه تورت ساعتده

مدام کؤره من، توشده.

عزیزم ! زمانیکه به اسپ خود رشقه می دادم، تونیز بیادم بودی. به سخنانم باورکن که در بیست و چهار ساعت (شب و روز) به یاد تومی باشم و ترا همواره به خواب می بینم.

آت هیده دیم یؤلیدن

تیکان چاپدیم، کؤلیدن

بوغزیمدن، نان اؤتمه یدی

پری جان نینگ قۇلیدن

از راهیکه محبوبم رفته، من هم با اسپ خود از آنجا گذشتم و خار راهش را جمع کردم تا به پاهایش نخلد. اگر راست بگویم از غم پری جان، نان از گلویم نمی گذرد.

آسمانده گی یولدوزنی،

آتیب آلیب بؤلمه یدی.

ینگی چیقن قیز لرنی

ساتیب آلیب بؤلمه یدی

همانطوریکه ستاره گان آسمانرا با فیر فیر نمودن تفنگ نمی توان بدست آورد، دختران امروز را هم در بدل پول به دست آورده نمیتوانیم.

آیگه اوخشر یوزلری

شیرین شکر سؤزلری

بیر عالمگه ارزیدی

قاره قاش و کؤزلری

رخسار یارم به ماه می ماند، سخنان عزیزم ، چون عسل شیرین است.

چشمان و ابروان سیاه یارم یک جهان ارزش دارد.

اباز (۱) جاننی قاقی گه

قرآن چاپی تاقی گه

مینی خویشیم کیتیبتی

تیشلری نینگ آقیگه

من محبوب خود را در نزدیک آب ایستاده اباز (آب ایستاده در دشت اندخوی) دیدم که در کلاهدش عکس قرآن مجید دیده میشود. من عاشق و دلباخته سفیدی دندانهایش محبوب خود شدم.

ارپه – بوغدای اوره من

تیکانینی تیره من

یار جان یوزینگنی کورست

ساغینیپ من کوره من

جو و گندم درو کرده، خارش را جدا میسازم. یار عزیزم! امید وارم رویت را برایم نشان بده، چرا که در عقب تو بیش از حد غمگسار شده ام من.

اریغ ده گی چیمینگدن

مین اوله من، غمینگدن

خلقینگه خدمت قیلینگ

اریغ چیقَر، دمینگدن

در این دوبیتی مفهوم ضرب المثل:

(تونیکی وکن و در دجله انداز - که ایزد در بیابانت دهد باز) مندمج است.

آله اوغلاق تُول باشی

کوریندی بویی - باشی

اؤزیم صنمگه خوشدار

ایشیتسین ، قرینداشی

محبوب من مانند قوچی که از بین رمه گوسفندان، نمودار گردد ، قد بلندش را نمودار کرد. من به صدای بلند میگویم که من عاشق صنم جان هستم. باید صدای مرا قوم و خویش صنم جان بشنوند!

آمو دریانینگ راشی

مرجان ایگرنینگ قاشی

مینی جودده جورتینگ

اورسین کؤزیم نینگ یاشی

از غم تو آنقدر گریستم که اشکم مانند دریای آمو جاری شد. امید میکنم روزی گناه اشکم ترا بگیرد.

اوشه کیچه، توی بولدینگ
عشقیم بر طرف قیلدینگ
سینگه ایتسم : نرگس جان!
مینى پیچاقسیز، سؤیدینگ !

ای نرگس عزیز من ! همان شبی که مراسم عروسی تو برگزار شد، محبت خود را از من بُریدی. اگر راست بگویم مرا بدون کارد حلال کردی.

اوی نینگ کیتی، تال یاغاچ
ساچگیننگ، قولاچ – قولاچ
ارمیزده، دریا بار
اوتالمه یمن نا علاج

ای دلدار عزیزم! موی تو مانند درخت بید قولاچ – قولاچ است. در بین من و تو دریای بزرگ قرار دارد و موجودیت این دریا، مانع رفت و آمد من به نزد تو شده است .

آینه ی دیسم : بؤلمه یدی
ایتمه سیمگه، قؤیمه یدی
قوری سین، گرفتار لیک

کۆرگن مینن، تۆیمه یدی

میخواهم عشق خود را بگویم، مگر نمی توانم. اگر عشق اورا پنهان کنم،
نیز از قدرت و توانم بالاست. اگر راست بگویم:

با دیدن معشوقه، دل آدمی تسلی نمیگردد.

باردیم دریا کیچ گنی

اؤلتیردیم، سوو ایچگه نی

یار - سی سینی، ایشیتیب

قناتیم یوق، اوچگه نی

خواستم از دریا عبور نموده، به دیدار یار برسم. در این وقت از دریا جرعه
ی آب نوشیدم. در وقت نوشیدن آب صدای محبوبم به گوشم رسید. در این
وقت بالای نداشتم تا پرواز کنان به نزد یار برسم.

***

ایشیکه کیلیدی بیر گدای

(گدای پیر)

ایشیکه کیلیدی بیر گدای

عصاگه تیه نیب، هو دیدی
آی پاره قیز، اویدن چیقیب
اوی نینگ ایگه سی یوق دیدی
بابا :

اوی نینگ ایگه سی یوق دیمه!
بابانگ نی قوروق، قوله مه
قیز :

بابا – بابا بار یولیگه
لایق ایمس من بویینگه
بیر آتم بار، آلیپ زمان
کریب کیلر، حالی زمان
سینی کورر، مینی کورر
قازانده گی آش نی تۆکر
بابا :

قنی آتنگ کیلس، ایدی

سینی مینگه ، بیرسه ایدی
قؤلیمده گی سیرلی عصام
قلین پولینگ، بولسه ایدی
قیز:

بابا – بابا ، بار ، یولیگه
لایق ایمس من، بؤیینگه
قؤلینگده گی سیرلی عصانگ
ایله نیب تیکسن، بؤیینگه !
ترجمه :

روزی از روزها ، گدای پیری دروازه ی دختری را دق الباب کرد. دختر
زیبا روی از خانه برآمد و گفت:

دختر :

بابا جان! برو در خانه کسی نیست، تا لقمه نانی به تو بدهد.

بابای پیر جواب داد :

دختر جان ! نگو که در خانه کسی نیست. بابا جان را نا امید نساز!

دختر جواب داد :

بابا – بابا ! برو براهت، من لایق تو نیستم. پدری دارم که پهلوان زمان خود است، اگر آمد و ترا با من دید، مرا دشنام خواهد داد و دیگ خانه را چیه خواهد کرد!

بابا به خنده گفت :

دختر جان! ایکاش پدرت می آمد و ترا به من میداد. حتماً این عصای مقبول خود را به حیث مهرت برایش میدادم.

دختر در حالیکه قهر و غضب از سیمایش پیدا بود، جواب داد :

ای بابای پیر ! برو به راهی که آمدی، من لایق تو نیستم و این عصا چوبت بگردد بخورد... .

***

رمضانی

هنوز از ماه مبارک رمضان دو سه روزی سپری نمیگردد، که جوانان و اطفالیکه به سن بلاغت نرسیده اند، به خانه همسایه ها و اقارب خود رفته، ماه رمضان را با این ابیات رمضانی تبریگ میگویند:

رمضان ایتیب کیلدیک ایشیگینگیزگه

خدایم اوغیل بیرسین بیشینگیزگه

پیغمبر نینگ بیر اؤغلی « یعقوب » ایدی
اؤن ایکیکی تورلی کتاب اوقیب ایدی
اون ایکیکی تورلی کتاب بیر قنی!
بولتورگی مسلمانلر ، بیر قنی!
رمضان، یا رمضان، یا رمضان،
رب من الله ی ما، ای رمضان
بو اویده، بیر یاغاچ بار باشی قاره
خدایم اؤغیل بیر سین، قاشی قاره
جنتدن چیققن خوراز نینگ قویروغی
رب من ایتماق، خدا نینگ بویروغی

خداوند به گهواره شما، پسری عطا کند. یعقوب «ع» پسر پیغمبری بود که
که ۱۲ کتاب مختلف را خوانده بود. اکنون یکی از آن کتب بدست ما
نیست. بعضی از مسلمانانیکه سال گذشته حیات داشتند ، امسال در بین ما
نیستند. در این خانه چوب سیاه به نظر معلوم میشود . ما دست به دعا بالا
میکنیم که خداوند «ج» به شما پسر نازنین سیاه چشم عنایت کند!

***

چاپنداز

چاپنداز chäpandäz بزکش، پهلوانی که با سواری اسب، بز را به دایره^۶ حلال میرساند.

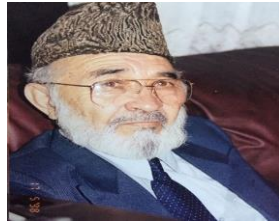
بزکشی یکی از ورزش های ملی افغانستان به شمار می رود که در این ورزش شرکت کنندگان باید لاشه بز را باخود حمل کنند و در محلی مشخص به نام دایره حلال بیندازند. بزکشی (کشیدن بزها)، بازی سنتی در افغانستان است که در فصل های خزان و بهار در دشت های شمال و شمال شرق افغانستان برگزار می شود. این بازی در میان مردم کشورهای آسیای مرکزی از جمله تاجیک ها، اوزبیک ها، قیرقیزها، ترکمن ها و اقوام افغانستان برگزار می شده است و در برخی از این کشور ها هنوز انجام می شود. نکته قابل توجه این است که هیچ اصلی برای ثبت نام بازیکنان وجود ندارد. هرکس می تواند با اسبش به میدان داخل شده و بازی نماید. نحوه انجام بازی به این صورت است که عده ای سوار بر اسب برای کشیدن لاشه یک بز یا گوساله با هم به رقابت می پردازند. بازیگران بزکشی (در افغانستان آنها چاپ انداز نامیده می شوند) گاه برای کسب مهارت به سال ها تمرین نیاز دارند. چاپ اندازها بز را از زمین برداشته و بعدا بز را به قطعه مشخصی که دایره حلال نامیده می شود، می اندازند.

لاشه مورد استفاده در بزکشی معمولاً ذبح شده و دست و پاهایش از زانو به پایین قطع می شود. لاشه را برای سفت شدن حدود ۲۴ ساعت قبل از بازی در آب سرد می خوابانند. گاهی برای افزودن بر وزن لاشه درون آن را پر از سنگ می کنند.

بزکشی در افغانستان از حمایت دولت های متوالی بر خوردار بوده است به نحوی که در زمان محمد ظاهرشاه این مسابقات هم زمان با جشن تولد پادشاه برگزار می شد. رژیم های بعدی تاریخ مسابقه را به سال روز سازمان ملل متحد تغییر دادند. در شمال افغانستان حداقل قبل از تجاوز شوروی در سال

۱۳۵۸، تا چند صد سوارکار می‌توانستند هم زمان با هم در نوع خاصی بزکشی که در زبان دری به توده برائی معروف است به رقابت بپردازند. این رقابت در جشن‌های عروسی رایج بود.

در افسانه‌ها آمده است که این ورزش برای اولین بار در حوزه آمو دریا انجام می‌شده است. ترکان آن دیار و دیگر مردم آن منطقه از استپ‌های آن مناطق به سمت افغانستان کنونی مهاجرت کرده‌اند و از اسب بعنوان یک وسیله که در جنگ‌ها به کارشان می‌آمده است، استفاده می‌کردند. معروف است که دو نوع اسب متعلق به افغانستان هستند. قطغن یک اسب نیرومند است که به قدرت و پایداری شهرت دارد. البته اسب دیگر از قطغن بزرگتر است و در فاریاب و بلخ بیشتر حضور دارد. هر دوی این گونه اسبها برای بزکشی پرورش می‌یابند و مورد استفاده قرار می‌گیرند. اسب سوار نیز معمولاً مردان هستند که به این ورزش عادت دارند.

الحاج عبد الصمد بای حکیمیار اندخویی

بنابر معلوماتیکه «الحاج عبد الصمدبای حکیم یار اندخویی» باشندۀ تورنتوی کانادا ارایه داشتند، اسم بزکشان و پهلوانان مشهور ولایات شمالی افغانستان از این قرارند :

عبدالرحمن بای بچه، کوچم پهلوان، ربیس محمد صالح بای، شمس پهلوان، صوفی حکیم پهلوان، عبدالله پهلوان به حیث چاپ اندازان مشهورند. فعلاً جای

چاپ اندازها را بیشتر جوانان گرفته اند که مشهور ترین آنها شاه ولی پهلوان، محمد صالح، احمد فرید تغاچی، حیات الله قزقلی، قاسم پهلوان، روزی بلچراغی، محمد امین، حیات الله قیصاری، حیات الله کوهی، قربان کوهی، یار محمد و گل محمد کوهی می باشند.

وایشانقل دهلی، مخی دراز، روزی پهلوان، مولان قراوول بیگی، بوری پهلوان، بابا نظر قودیچی، تاغن چاپنداز، قربان قزاق چاپنداز، رحمن چاپانداز، اورز محمد، کوچیم، بایقل، باینظر، دوران چیتگر، قربان چال، جمعه پهلوان، عبدالرحمن پهلوان، قربانقل، ممش پهلوان، سیدا، عاشور نسوار فروش، رحمت سریخ، یزدان پهلوان باشنده باغبوستان ولسوالی قورغان، روزی پهلوان، الله بیردی، دوران پهلوان، الله یار، ملا جوره، بو علیلیک عبدالله و خواجه دوکه لیک کمال، چاپ اندازان و پهلوانان مشهور اندخوی به شمار می روند.

عمدتاً بزکشی به مناسبت روز های ملی و محافل رسمی و عنعنوی در شهر میمنه مرکز فاریاب با شرکت و شور و هلهله هزاران تماشاچی برگزار میشود.

گفتنیست بازی بزکشی در اکثر شهر های شمال افغانستان برگزار میگردد. پهلوانان (چاپ اندازان) تنومند با اسپ های چابک و قوی خود به مصاف هم میروند و هر کسی که بز را به دایره حلال انداخت، مستحق نمره میشود و برای آنها پول نقد و تحایف داده میشود در بازی بزکشی، اسپ ها رول عمده دارند و هر اسپی که هوشیار و چابکتر بود، سواری خود را به هدف میرساند و برنده میگردد.

نمایی از بازی بزکشی در افغانستان

گوره ش (پهلوانی)

گوره ش kurash کشتی - گلاویز شدن دو نفر با هم که یکدیگر را بزمین بزنند برای زور آزمایی.

گوره ش : کشتی، پهلوانی، بز کشتی ، قباغ (نشانه زنی) جزُ حیات باشنده گان شمال کشور عزیز ما افغانستان به شمار رفته ، بدون این بازی ها زنده گی در بین آنان ارزش و اهمیت خود را از دست میدهد. هر گاه در سمت شمال کشور محافل سرور و خوشی برگزار گردد بدون بازی های که گفته آمد بی معنی جلوه میکند.

در اینجا گزارش مراسم پهلوانی و کشتی گیری را که تقریباً یک قرن گشته در شهر آچه ولایت جوزجان بوقوع پیوسته ، بیان میداریم . این گزارش منظوم جزییات پهلوانی را کاملاً واضح میسازد . این سرود در هر مجلس سرور و خوشی از طرف هنرمندان به حیث یک میراث رزمی ، توأم با موسیقی خوانده میشود. این قلم این سرود را در سال ۱۳۳۵ هجری قمری زمانی که شاگرد صنف ششم مکتب ابتداییه قورغان اندخوی بودم ، از زبان خدایقل اندخویی خواننده محلی اینولا به لهجه محلی مردم اندخوی ثبت و شامل کتاب خلق در دانه لری (دردانه های خلق) نمودم. «ایماق»

میشکوله نی میشی یه
اخچه توییدن خط کپلدی
اورده ی له نی پتی یه
اخچه توییدن خط کیلدی
اوغلاغ نی آله دی تای
بپش - آلتی نپر بؤلوو
داخل بؤلیبیتی چیلله
اخچه یه کپتجاج بؤلوو
قدم اوردی کؤچه یه
ساعت بیر بجه ده
سنگلاخ ده کی تاش یه
قند و پلونی اورو
یوسفی لی له یمان
میمانه کپلدی دیوو
آق- قیزیل سانله یه
قیرمیزی چاپنیلله یه
قره ویشکی سؤپیلدی
چایدن فراخت بؤلدی
بؤدنه، بیر سیقیم پر
کوتر اون صؤملی طلا بار دیوو

تانگ ده کورگن توشی یه
قوس نی اون بپشی یه
چیغدی چپرکتی یه
پالوانله نی آتی یه
تویه تینی قیلمه لای
جنگله دن آلدی جای
نر تیوه ده ی گولدیلله
پالوانله مینن بیلله
گل تیردی سیوتچه یه
بارو توشدی اخچه یه
قییلین ، قلم قاش یه
سورو باردی گوره ش یه
بیرته سینی تاپه دی
قیر بپش نپر چاپه دی
هوار دستر خوانله یه
چای کیلدی میمانله یه
ینباشی دن اوپیلدی
پالوان تواغ قؤپیلدی
منی قیلمه دروه در
جر چیسی اوره دی جر

آق بيله بينى توتدى
 بيخى قولاغيم بيتدى
 الدهى وپرسه آلوو قال
 خرو بولمه قوروان چال
 ريغى جانه جاننى
 شيلنتيردى قوروان نى
 نايدي اوردى قرته دن
 سيس چيغمه يدي بيرته دن
 كيلو كيتدى سر وه سر
 جر چى سى اوره دى جر
 خوش قيلديله ، ملانى
 حلال له دينگ طلانى
 قيتاليدن اوپيلدى
 دوم تواغ قوبيلدى
 كيلو كيتدى سر وه سر
 جر چيسى اوره دى جر
 ديليمنى قيلمه غوره
 اندخويلى ملا جوره
 مرى لريدن ساغ جاغ
 دپوال له دن سپس چيغجاغ

آشيغ اوينه دى يوتتى
 اون آلتى طلانگ بار ديبو
 قولگينمده نفره تال
 خيزلو تواغ نى آلدى
 اورته يه قويو نان نى
 اخچه يى جيله ي كيبديرو
 ايلنتيردى اورته دن
 اون مېنگ نپر بار ايدى
 بؤدنه بير سيقيم پر
 قوروان يه ته له وان ديبو
 بير بير يه قوى صلانى
 نوش جانينگ قوروان چال
 قره ويشكى سؤپيلدى
 طلانى حلال له دى
 بؤدنه بير سيقيم پر
 بيش صوملى طلانگ بارديو
 بلاينى آله توره
 دوم تواغ نى آلدى
 چوپان قوبى نى بېغجاغ
 ملا يه آدم دېسه

سړپای یی بېش لې طلا
 ملایه جوړه بولدی
 موتری اېدی تکان
 بوعلی لې عبدالله
 غزل ایتوو قوشه دی
 شانه یه آل جاغ بولو
 تېیرمان نی دولی دن
 ملا هم الدو - الدو
 قولی یه ، تېز پر نیان
 ملا « اپ » دېبو میندیردی
 یمان نی کپنه سی یه
 « اپ » دېبو بیر میندیردی
 بیر بیر یه قوی صلاحنی
 نوښ جانینگ ملا جان
 قره اوښکی سوپیلدی
 ملا هم سړپای آلدی
 یوسفی لی له یمان
 سیوم تواققه قراو
 دنبره ی یه تاقدیم تار
 سیوم تواغ نی آلدی
 تواغ نی آلدی ملا
 بوعلی لی عبدالله
 کرکیدن آرتدی یکان
 شانه گردانچی اېکن
 یاغ نی سوده ی ایچه دی
 غیر یوزین توشه دی
 قورقمه گبینگ یولیدن
 قویدی یریم بېلیدن
 چندان قیلمه یدی زیان
 اجو « عجب » توشدی اندیان
 شاتی نی زینه سی یه
 چیغوه کن سینه سی یه
 خوش قیلدیله ، ملانی
 حلال له دینگ طلانی
 قېتالیدن اوپیلدی
 سیوم تواغ قوېیلدی
 بیرته سینی تاپه دی
 آلمیش نپر ، چاپه دی
 کوپ بېغله یمن زار - زار
 خرو بولمه « الله یار »

چرچہ یں بولسنگ دم آل
 خوجہ دوکہ لی کمال
 کپلوو قلا یہ توشدی
 قیر گز ایمانیم اوچدی
 ینہ آلمہ بین ، ملال
 « اللہ یار » سنگگہ حلال
 چندان قیلہ یدی زیان
 اجو « عجب » توشدی اندیان
 قپتالیدن اؤپیلدی
 چاریم تواغ قوپیلدی
 منگگہ کؤپ قیلہ بین چل
 قدرینگ اؤتدی « اوللہ ی کل »
 چپغدی چپرکتی یہ
 قوروان « قربان » چال نی آتی یہ
 تیلفون اور باغ بوستان یہ
 گلی اوغانستان یہ
 رپیغ جانہ جانلری
 اندخوی نی پالوانلری
 تامده سہ یریدی بخشی
 افسانہ دن، گپ یخشی

قیولہ « قبلہ » دن توردی شمال
 اللہ یار یہ ، قوشیلدی
 چونی دن کپتر اوچدی
 کمال « اپ » دپیو کؤتر دی
 یا پیریم خلیہ « خلیفہ » جلال
 مست آلوو میندی رماقہ
 یاریم نی چاقتی چیان
 مست آلوو بیر میندیردی
 قرہ اوشکی سؤپیلدی
 « اللہ یار » سرپای آلدی
 یوریشقنگ گہ کپره ی پل
 چاریم تواغ مفت کبتدی
 الہ اؤردہ ی پتی یہ
 پالوانلی ختم بؤلدی
 قولاغ سالینگ داستان یہ
 یقہ سینی تانیتدی
 سوز - قیزیل سانلری
 اجو اوری نی آلدی
 قیزیل المہ نی نقشی
 قوی - قویہ یلی ایناغہ

ترجمه :

به تاریخ پانزدهم ماه قوس چندین دهه قبل از امروز در فامیل یکی از باشندگان شهر آچه ولایت جوزجان ، مراسم ختنه سوری به شکل شاندار و تجلیل گردید. بدین مناسبت صاحب توی به تمام شهر و اکناف ، کارت دعوت فرستاد تا دوستان و پهلوانان در این مراسم اشتراک نمایند. میهمانان از هر شهر و قریه گروه گروه رهسپار شهر آچه شدند. جارچی داخل میدان گردیده و با صدای بلند از پهلوانان دعوت به عمل آورد تا در کشتی و پهلوانی امروز اشتراک ورزیده ، طبق معمول طبق پهلوانی را از میدان بگیرند.

نخست طلای ده صومی به جایزه گذاشته شد. جهت بدست آوردن این جایزه ، پهلوان اندخویی به نام « قربان چال » داخل میدان شده ، طبق میوه را از میدان گرفت. این پهلوان نامدار بعد از گرفتن دعا و فاتحه بزرگان و محاسن سپیدان قوم ، جلیک آچه ای را به تن کرده ، وارد میدان کشتی گردید و دورا دور میدان گشت و گزار نمود ، مگر از بین ده هزار تماشاچی یکی هم نتوانست با قربان چال داخل مبارزه شود ، بنا جایزه طلای ده صومی، به قربان چال تعلق گرفت.

جایزه دومی همچنان توسط جارچی اعلان گردید. این جایزه طلای پنج صومی بود. طبق دومی را نیز یکی از پهلوانان اندخوی به نام « ملا جوره » از میدان نبرد برداشت و خود را آماده مبارزه ساخت. با این پهلوان ، عبدالله نام از قریه ی بوعلی سینا خواست مسابقه دهد. هر دو پهلوان داخل میدان مبارزه گردیدند . شتارها بین این دو پهلوان رد و بدل شد. عبدالله خواست از تریک « شانہ گردان » کار بگیرد ولی این طرز مبارزه کارگر نیفتاد و در نتیجه خودش به روی افتاد. ملا جوره از چالهای دیگری کار گرفته ، عبدالله را نقش زمین ساخت و مستحق جایزه طلا گردید.

طبق سومی به میدان گذاشته شد. برای گرفتن این طبق شصت پهلوان حاضر شدند، بالاخره این طبق را « الله یار » پهلوان از زمین برداشت و در مقابله با او ، کمال خواجه دوکو هی قد علم کرد. الله یار ، کمال را از سر

کابل ناته

<http://kابلnath.de>

پایش دور داده ، بر زمین کوبید و جایزه را از آن خود کرد.

عدم « ولک کل » باعث شد تا جایزه چهارم نصیب پهلوان دیگری شود. در نتیجه افتخار قهرمانی به نام پهلوانان و کشتی گیران اندخوی تمام شد.

منبع : خلق در دانه لری (در دانه های خلق)، مؤلف : فیض الله ایماق ، کابل ، اسد سال ۱۳۵۹ خورشیدی.

***

خلق محبت نامه سی

افغانستانده یشه یدیگن اوزبیک لرنینگ نقل قیلش لریچه، یازی اسملی عاشق، فاریاب ولایتیگه قره شلی المار قیشلاغیده دنیاگه کیلگن. او زیبا دیگن قیزگه عاشق بولیب، یار هجریده مجنون دیک شعرلر تۇقیب یورگن. یازی و زیبا گه نسبت بیر یله دیگن عشقی شعرلر حاضرچه خلق خاطره سیده ”سبز من“ یاکه ”سوزوان“ قۇشقیلری نامی بیلن سقلنماقده. کوچیلک بولیب قالین، گیلیم توقیلگنده، نوروز کونلری سومه لک پیشیریلگنده، چرخ بیگیریلگنده و یاورچاق تارتیلگن پیترلریده و باشقه تورلی یغینلرده خاتین - قیزلر بو لیریکی قۇشقیلرنی اوزیگه خاص دلربا کوی بیلن ایته دیلر.

روایت ایتیش لریچه، زیبا فاریاب ولایتی ده گی گلجان صیاد قیشلاغیده توغیلگن ایمیش. اونینگ آته سی قیچاقلیک ملا آرتیق بولگن ایکن. عاشق و معشوقه قبیللری اؤرته سیده ازلدن ماجرالر موجود بولگه نی طفیلی یازی بیلن زیبا بیر بیرلری نینگ وصاللریگه بیتیشه آلمه ید یلر. یازی زیبانینگ هجرى گه برداش بیره آلمه ی اوزینی اؤلدیره دی. او غوره یی یقینیده گی المار قیشلاغی قبرستانیگه دفن قیلینه دی. زیبا یازی نینگ هلاک بولگه نیدن خبر تاپیب، بیر نیچته دوگانه لری بیلن سیوکلی سی نینگ مزارینی زیارت قیلگه نی باره دی. قیزلر قیتیشه یاتگه نیده ، زیبا دوگانه لریگه : ”بیر پای کاویشیم قبرستان یانیده قالیدی“، – دیب بهانه قیلیب، آرتیگه قیته دی وکنته

تاشنی باشیگه اوریب اوزینی هلاک قیله دی.

یازی بیلن زیبا روایتیده قیزنی عمکی سی نینگ اؤغلی هم یخشی کؤریشلیگی حکایه قیلینه دی ، فاجعه دن خبر تاپگن بیگیته هم: ”مینی زیبا بیلن یازی قبرلری نینگ اؤرته سیگه کؤمینگلر“، – دیب وصیت قیلیب، اوزینی اؤلدیره دی.

اؤزبیکستان ده هم یازی بیلن زیبا محبتی حقیده حکایه قیلوچی بیر نیچه واریانت لرگه ایگه لیرا-ایپیک داستان نینگ بارلیگی قید ایتیلگن. خصوصاً ، ۱۹۶۲ بیله ”یاش گواردیة“ نشریاتی ”یازی بیلن زیبا“ نامی بیلن فیلاوگیه فنلری نامزادی آخوند جان صابروف تیارله گن داستان نی نشر ایتگن ایدی. داستان نینگ سؤز باشی سیده اثر بیرینچی مرته ۱۹۲۵ بیله ر. مؤمن اوف تمانیدن اوچ قورغان ده گی پایتاق قیشلاغیدن یازیب آلینگن لیگی ، کیینچه لیک فولکلور شناس عالملم. علویه و م. افضل اوف لر ایریم پرچه لرنی جمهوریت نینگ شهرسبز ، کتاب، چراقچی، دهنو ناحیه لریدن یازیب الگن لیکلری حقیده معلومات بیرله دی. عالملم یازیب آلینگن داستان ۱۹ واریانتگه ایگه بولیب ، اونده واقعه لر معلوم سوژیت چیزییی آرقة لی باغله نه دی. کمبغل بیگیت یازی نی زیبا نینگ آته سی پاینده بای اونی الده ب ایشله ته دی، اما قیزی نی اونگه بیرمه یدی. ایکی سیویشگن لر اؤز بخت لری اوچون کوره شه دیلر. اولر پاینده بای دن هم ، اوشه بیر نینگ پادشاه سی عبد الله خان دن هم اوستین چیه دیلر و مراد مقصد لریگه بیته دیلر.

افغانستانده یشاوچی اؤزبیکلر ایجادیده گی یازی و زیبا نامی بیلن علاقه دار اثرلر ایسه اولاً ژانر جهتن ”یازی بیلن زیبا“ داستانیدن فرق قیله دی. اگر داستانده سیویشگن لر سرگذشتی بیلن باغلیق واقعه لر حکایه قیلینسه ، افغانستان لیک اؤزبیکلر نینگ ایجادی ده گی ”سوزوان“ قوشیق لری فقط لیریکی شعری

پرچه لردن عبارت.

البته، قشقه دریا، سرخان دریا ولایتیده سقله نیب قالگن ”یازی بیلن زیبا“ داستانی و افغانستان اوزبیکلری نینگ ”سوزوان“ ، « سبزه وان » قوشیق لری اؤرته سیده تاریخی یقینلیک سیزیله دی. داستان ده گی ایریم لیریکی پرچه لر نینگ مضمونی، قافیه له نیشی ، توزیلیشی قوشیق نمونه لریگه اوخشه ب کیته دی. شونینگ اوچون هم افغانستانده و اؤزبیکستانده یشاوچی اؤزبیکلر نینگ آغزه کی ایجادی نی مکمل تیکشیریش ایریم مهم خلاصه گه کیلیش امکانشی

بیره دی، دیگن فکریه میز.

افغانستانده یشاووچی اوزبیکلر کویله گن قوشیقلرده عاشق و معشوق نینگ یوره ك دردی و المی عکس ایتگن. اما اولر نینگ همه سینی هم فقط عشقی یونالیش ده گی لیریک شعرلر صفتیده قبول قیلیش تۇغری ایمس. خلق تمانیدن یره تیلگن، بعضاً یازی بیلن زیبا اۇرتە سیده گی مناسبتگه علاقه سی یوق تۇرتلیکلر هم شو تورکومدن اۇرین آگن حاللر اوچریدی. خصوصاً، سبز من، قوشیقلری آره سیده توی، عزا مراسملریده، حتی عادی دم آلیش فرصتلریده ایتله دیگن قوشیقلر بار. اولر نینگ قه ی طرزده مذکور تورکومدن اۇرین آگه نینی ایضاحله ش مشکل ایمس. سوز وان قوشیقلرینی کویله گن قوشیقلر کیزی کیلگنده ینگ تۇرتلیکلر هم یره تگن لر و کویله یاتگن قوشیقلر گه قۇشیب اجرا ایتگنلر. کیبچه لیک بو ینگ تۇرتلیکلر سوز وان تورکومیدن مهم اۇرین ایگلله ب قالگن. سوز وان لر عموماً عیال لر، خاتین- قیزلر تمانیدن ایتله دی.

افغانستان اوزبیکلری تامانیدن ایتله دیگن قوشیقلر توری خیلمه - خیل بۇلیب، بو قوشیقلر غزل، بیت، نقش، یاریار، اولن، نای- نای، تۇره و باشقچه ناملر بیلن معلوم و مشهور دیر. و سبز من قوشیقلرینی ایسه یازی و زیباگه نسبت بیرگنلر.

سبز من قوشیقلری نینگ یارقین خصوصیتلریدن بیری اولرده یازی بیلن زیبا اسملری نینگ قیته-قیته تکرارله نیشی دیر. تینگلواوچیلرده بو قوشیقلر ایککی سیویشگنلر نینگ اوزیگه خاص دیالوگیدن یاکه محبت موضوعیده گی ایتیشولردن عبارت، دیگن توشینچه حاصل قیله دی. اولر نینگ ایریم لریده عاشق و معشوق اوزاق دوام ایتگن اییریلیکدن سۇنگ اوچره شیش اشتیاقیده

ایکن لیکلری کویله نه دی:

چۇلده كۇرد يم چۇل بۇرى نینگ اوبینی،
ساغینیب من یازی جان نینگ اۇزینی.

ساغينسم – ساغينمه سم ايرته كيلر،
سولگين آليب سوپيره ي آق يوليني.

هر بير قوشيق ايتوچى شخص اوزىنى يازى ياكه زيبا اورنیده تصور قيلگن ليگى هم قوشيقلر مضمونیدن سيزيليب توره دى. قيزيغى شونده كه، قوشيق توقياتگن خلق شاعرلرى اوز ناملرى نينگ ياشيرين قاليشيني افضل كورگنلر و اوز حياتلرينى روايت قهرمانلرى نينگ تقدیری بيلن تينگ قويگنلر. اؤتميش روايتده گى اساسى قهرمان يازى نينگ اوز سيويكلي سيدن واز كيچيشي مطلقا ممكن بؤلمه گن حادثه ايکه نيني انيق بؤلگه نى حالده، ايريم تورتليكلرده وفاسيزليك حقيده عهد و پيمان نينگ بوز يليشى حقيده حكايه قيلينه دى:

دروازنگيز دروازمگه باقه دى،
اؤرته سيدن آب زمزم آقه دى.
آب زمزم سوويدن ايچگن يازى،
خاتين آليب زيبا دن كيچگن يازى.

معلوم بؤلە دى كه، اوز سيويكليريدن اجره لگن معشوقه لر ايبريليك درد لرينى قوشيقلر ده عكس ايتتيريشگه اورينگن لر. سيز من قوشيقلرى اوزى نينگ موضوع دايره سيگه خلق آره سيده كينگ ترفلگن ليريك تورتليكلرنى هم قمره ب آله دى. بونده ي پرچه لرده عادى محنتكش بيگيت ياكه قيز نينگ حياتى حقيده گى ايچكى حس – تويغولرى عكس ايتە دى. استعدادلى ياشلر طبعيت واقعه حادثه لرى بيلن انسان حياتيده گى مشترك نقطه لرنى تاپيشگه و بديعى

گوزه ل شعرلرده عكس ايتتيريشگه حرکت قيله دى. بو مقصدنى عملگه آشيريشده آنه طبيعت ده گى دريا و تاغلا، آت و نار تويه لر، قلديرغاچ و طوطى قوشلردن زيرك ليك بيلن فايده له نه ديلر:

دريا نينگ نرياغيدن سوو كيله دى،
سوو بيلن ايكي اوردك تينگ كيله دى.
اوردككه اوردك مناسب، غازگه غاز،
بيگيت گه قلليغ مناسب، قيزگه ناز.

خلق آغزه كى ايجادى ده گى اثرلر نينگ مهم خصوصيت لريدن بيرى اولرده اجتماعى حيات حقيده گى فكر- ملاحظه لر نينگ عكس ايتيشيده دير. محنتكش خلق نينگ ايجادىگه خاص ليريك اثر لرده هم موجود شرايطدن ناليش، اجتماعى تينگسيز ليك نى قاره له ش روحى يققال سيزيليب توره دى. سبز من قوشيقلرده

رويابگه چيقمه گن آرزولر پايمال بولگن بخت حقيده آيتيلگن قوشيقلر كم ايمس:

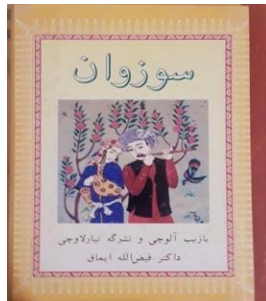
آق گل ايديم ، قيزيل گل گه چتد يلر،
غريب باشيم بندى قليب ساتديلر،
باريب ايتينگ آنم مينن آنم گه،
مىنى ساتيب، نى مراد گه بيتد يلر.

شونی ایتیب اوتیش جایزکه، بیز «ایماق» ۹۸۰ نچی ییلده کابلده چاپ بولگن (خلق دردانه لری) مجموعه سیگه «۷۰» گه یقین سوزوان قوشیقلرینی دری چه ترجمه سی بیلن جایشتیرگن ایدیک. سونگی ییللرده گی توپله گن سوزوان قوشیقلریمیز ایسه، ۲۰۰۳ نچی ییلی تاشکندده «سوزوان» نامی بیلن علیحده کتاب شکلیده چاپ بولدی. بو کتابده «۳۸۷» سوزوان قوشیقلری اورین الگن.

خلص، سیز من قوشیقلری افغانستانده یشاووچی اوزبیکلر بدیعی آغزه کی ایجادی نینگ عجائب نمونه لری دیر. بو قوشیقلر فقط یازی و زیبا حقیده گینه ایمس، بل که کیزی کیلگنده حیات گوزه للیکلردن بهره آلیب بیرید یگن، وقتیده آرزولر آغوشیده مست بولگن، شو بیلن بیرگه بعضیده موجود تورموش قینچیلیک لریدن عذابده قالگن، اما کیله جککه ایشانچ بیلن قره ش حسینی یوقاتمه گن یازیلر و زیبالر حقیده گی قوشیقلردیر. اولرنی اوقیش کتابخوانگه ذوقلی دقیقه لر انعام ایته دی، دیگن امید ده میز.

داکتر فیض الله ایماق

***

سوزوان

داستان رقت بار و هیجان انگیز عاشقانه ی (یازی و زیبا) همانند داستانهای سیاه موی و جلالی، وامق و عذرا، لیلی و مجنون و غیره در اذهان پیر و جوان، زن و مرد و لایات فاریاب، جوزجان و بعضی از ولایات دیگر اوزبیک زبان، نقش بسته و اثراتی به جا گذاشته است. این سرود ها به نام (سوزوان) یاد می شود.

داستان عاشقانه ی یازی و زیبا یکی از آثار بدیعیت که طی سالیان دراز در قیصر و بنا بر گفته ی بعضی از ریش سفیدان، در (قربی) المار ولایت فاریاب به وجود آمده است. در این داستان، ماجرای عشق آتشین دختر و پسری تمثیل می گردد که با وجود سنن کهن محیط که چون زنجیری بر دست و پای آنان کشیده شده بود، در پرتو محبت از شور و نشاط، با سرودن دوبیتی های لطیف، این داستان را به وجود آوردند.

یازی – پسر صوفی درویش بوده، در قریه ی قوش تیری المار حیات به سر زیبا (شد. بنا بر) می برد. او پسر رمه داری بود که عاشق دختری به نام اختلافات قومی که بین پدر زیبا و یازی پیدا شد، یازی نتوانست به وصال برسد. بالاخر، خود کشی کرد و زیارت او به نام زیارت حضرت یازی در

بالای کوه «غوری قره ی» المار واقع است و زیارتگاه خاص و عام می باشد.

زیبا، دختر ملا آرتیق قیپچاقی بوده، پدرش مالدار بود و سالها پیش از امروز در صیاد گلجان المار چشم به جهان گشود.

زیبا که یازی را دید، عاشق او شد، بالاخر، محبت زیبا و یازی ادامه پیدا کرد ولی به وصال نرسیدند. زمانیکه زیبا شنید یازی از خاطر او دست به خود کشی زده و در کوه غوری قره یی المار دفن است همراه خواهر خوانده هایش به زیارت یازی رفت و بعد از زیارت، واپس به طرف اقامتگاه خود روانه شد، هنوز قدمی چند از زیارت یازی دور نشده بود به خواهر خوانده هایش بهانه می کند که کفش های خود را در زیارتگاه فراموش کرده است.

به این بهانه واپس بالای قبر یازی می رسد و توسط سنگ بزرگی به سر خود میکوبد و بدین ترتیب به حیات خود خاتمه میدهد.

پسر عموی زیبا که عاشق دیرینه ی زیبا بود از خود کشی زیبا آگاه شده، او نیز به حیات خود پایان میبخشد. او قبل از مرگ توصیه کرده بود که جسد او را بین قبر زیبا و یازی بگذارند، بنابر توصیه ی او، جسدش در بین قبر یازی و زیبا گذاشته می شود.

می گویند پدر زیبا در موسم زمستان، گوسفندان خود را در «بیرکه» ی قیصار می برد، از همین جاست که در بعضی از دوبیتی های یازی از بیرکه قیصار یاد آوری شده است.

داستان منظوم یازی و زیبا به (سوزوان) مشهور است که عموماً توسط زنان با شور و هیجان زاید الوصف در وقت بافتن قالین، پختن سمنک، آرد کردن غله توسط دستاس خوانده می شود.

این هم نمونه چند از دوبیتی داستان منظوم یازی و زیبا :

آتگه میندیم قؤلیم بیتمس یالیگه

صدقه بولی، لب گیننگنی خالیگه

داد و بیداد، آته - آنگ قؤلیدن

رحمی کیلمس، مین غریب نی حالیگه

زیبای عزیزم! قربان خال لبت گرم. من حالا سوار اسپ شدم، اما دستم به یالش نمی رسد و همچنان از دست پدرت داد و فریاد میکشم که چرا به من غریب و بیچاره ترحمی ندارد و بر شیشه ی امیالم سنگ یا س می زند.

آق اوزوم - قیزیل اوزوم، غجوم غجوم
سفرگه کیتیپ باره دی، یلغوزیم
اولتیرگن کنته - کیچیک قول کوتارینگ
ساغ باریب، سلامت کیلسین یلغوزیم

رخسارمحبوبم که مانند انگور سرخ است، راهی سفر مییاشد. ای مردم! به حق عزیزم دعا کنید تا او از سفر به خیر و عافیت بازگردد.

آق آتینگدن، بوز آتیم یخشی راق
تیلپه گیندن کله پوشیم، یخشی راق
بیر نیچه نا مردگه محتاج ایتگونچه
چرخ ایگیریب، نان بیگه نیم یخشی راق

از اسپ سپیدت اسپ زرد سمنم، و از کلاهد، کله پوشم بهتر است. از اینکه محتاج هر نامرد شوم، بهتر است با رسیدن چرخ، امرار حیات نمایم.

آه دیدیم، ای واه دیدیم کویدیم خدا

عشق او چون کوپ جانمیدن تویدیم خدا
لیلی و مجنون نی کورماقده اییدیم
لیلی و مجنون دن، بدتر قیلدینگ خدا

ای خدای من! از عشق محبوبم داد و فریاد زیاد کشیده و حتا از جانم سیر شدم
. به آرزوی دیدن لیلی و مجنون بودم، لیکن روزگارم را از این دو دلداه بدتر
گردانیدی.

***

دکلمه سوزوان

CD

https://soundcloud.com/haris-ahmad-2066603903/sets/68105ivqpm6b?fbclid=IwAR0z7hppBYX9qGyUwtwz_BU53PdWDdS6Z0nVZrsuU1nn4-zcehVLQvwmr3A

دکلمه دو بیتهی های منظوم یازی و زیبا به نام « سوزوان »
به صدای داکتر ایماق و انابت ایماق
لطفاً CD را
(کلیک کنید)
***

<https://cenubiturkistan.files.wordpress.com/2010/12/savzivan.pdf>
« دوامینی اوقوینگ »

کتاب سوزوان

(pdf)

یازی و زیبا داستانیډن قوشیق نمونه لری

یازیب آلوچی و نشرگه تیار لالوچی:

داکتر فیض الله ایماق

***

مقالر (ضرب المثلر)

وطن ، وطنپرورلیک، انسان پرورلیک، تیل، یخشی لیک، مرد لیک، نیک
بین لیک، توغری لیک، آته – آنه، فرزند توغریسیده گی مقالر :

* آیتمس سؤزدن قه یت، آیتر سؤزنی آیت

اختر سنگ تاپرسن، قوله
سنگ بیتر سن

* اختر گه نینگ حرکت ده .

* برکت، کوچیللیک ده .

* بلیغ نینگ زنده لیگی سوو بیلن .

* بیللی باغلیغ نینگ کونگی باغلیق .

- * بیگانه اوی ، قرانغو .
- * بیر باشگه بیر اولیم .
- * بیر دروازه بیکیسه، مینگ دروازه آچیله دی .
- * بیر قول بیلن آفتابنی یاشیریپ بولمس .
- * برادرلیک، برابرلیک .
- * بازارگه بار، بختینگنی کور، اویگه کیریپ تختینگ نی کور .
- * باله لیک اوی بازار – باله سیز اوی مزار .
- * باله پیغله مه سه، آنه سوت بیرمه ید .
- * باله عزیز، تربیه سی اوندن عزیز .
- * باشگه توشگن نی کوز کوته رر .
- * باشگه بلا نیردن کیلر، ایکی برماق، تیلدن کیلر .
- * باشقه نینگ مس قازانیدن، اوزینگنی قاره قازانینگ یخشی .
- * بلبل چمن نی سیور، آدم وطن نی .
- * بوغدای نانینگ بولمه سه، بوغدای سوزینگ بولسین .
- * وطن نینگ ویرانه سی، عمر نینگ غمخانه سی .

- * گردننگ گه پیچاق قویلسه هم ، توغری سؤزله .
- * گل بته سیده عزیز .
- * دَمینگ باریده یؤل تانی، نانینگ باریده ایل تانی .

***

دوستلیک و دشمنلیک حقیده ، مقاللر:

ضرب المثلهایکه راجع به دوستی و دشمنی گفته شده است.

- * دوستنی آغریتسنگ، دشمن شاد بؤلور.
آزرده ساختن دوست، باعث خوشنودی دشمن میگردد.
- * دوستینگ کونگلی قالگونچه، دشمن نینگ بؤینی اوزیلسین.
به جای آنکه دوستت را آزرده خاطر سازی، بهتر است گردن دشمن را از تنش جدا کنی.
- * دوستسیز باشیم - توز سیز آشیم.
شخص بیدوست، به غذای بی نمک میماند.
- * یاولشماق آسان، یره شماق قیین.
دشمنی سهل است ، اما آشتی مشکل.

* یامان دوست - قاره بولوت سایه سی.
دوست بد، به منزله ابر سیاهست.

* یامان دوستدن، قیرده یاتگن تاش یخشی.
از دوست بد جنس، سنگ سنگلاچ بهتر است.

* دوستلیکنی اوزگننی، قاتل دیدیلر.
آنکه رشته و پیوند دوستی را از بین میبرد
اورا قاتل خطاب میکنند.

* اشکبه دن گوشت بولمس،
دشمن اصلا دوست بولمس.
شکبه گوشت نمیشود، دشمن، دوست.

* کییم نینگ ینگ سی یخشی،
دوست نینگ - ایسکی سی.
کالای جدید و دوست قدیم بهتر است.

* مینگ پولینگ بولگونچه،
بیر دوستینگ بولسین.
از اینکه هزار پول داشته باشی،
بهتر است یکتا دوست داشته باش.

***

ضرب المثل های تورکی اوزبیک
عدالت، انصاف و انصاف سیزلیک حقیده مقالدر
ضرب المثل هاییکه درباره ی عدالت ، انصاف و بی انصافی
گفته شده است:

- * پاره خور، بیش قولینی آغزیگه تیقر
رشوتخوار، پنج انگشتشرا به دهان خود فرو میبرد
- * پاره خور- حرامخور
رشوتخوار حکم حرامخور را دارد
- * پاره خورنینگ ، توبه سیدن قورق، موغامبیرنینگ بیغیسیدن
از توبه ی رشوت خوار وازگریه ی فریبگر بترس
- * پاره خورنینگ قولی تورتیه ، کوزی - بیشته
رشوتخوار چهار دست و پنج چشم دارد
- * ساتوچی سکیزگه ساتمه یدی ، آلوچی آلتیگه آلمه یدی
فروشنده به هشت نمیفروشد، خریدار به شش نمیخرد
- * سوو کیلتیرگن - خواروزار، کوزه سیندرگن - عزیز
آنکه آب می آورد، خواروزار ، آنکه کوزه می شکند، عزیز است
- * تیگیرمان نوبت بیلن
آسیاب ، با نوبت است
- * تماشا - کورنیکی ، زمانه - زور نیکی
همانطوریکه زمانه از زورمندان است ، نابینایان هم تماشاگرند
- * تاغده گی کیلیب، باغده گینی قوویدی
کوه نشین آمده، صاحب باغرا از باغش رانده است
- * تورکستانده قوی بیر افغانی ، کیله - کیله اؤن بیر افغانی
گوسفند در تورکستان یک افغانی قیمت دارد ، هر قدر دور شوی، به یازده
افغانی میرسد
- * تونغیزدن اوق آیه مه
از کشتن خوک در حضرمباش

الله

(للو)

للو – سروديست که مادر جهت خواب دادن طفلش، آنرا به خوانش ميگيرد.

اله – اله جانيم بالم

ياتيب قالگين جانيم بالم

اله بؤلگين کوزيم نوري

قربان بؤلسين جانيم بري

ياتيب قالسين ناز اويقوگه

ياتيب قالگين ساز اويقوگه

اله – اله جانيم بالم

ياتيب قالگين جانيم بالم

اله قلیب باقه ی سینگه
طومار آلیب، تاقه ی سینگه
قیغولرنی یوته ی سینگه
قربان بؤلیب، کیته ی سینگه
اله - اله جانیم بالم
یاتیب فالگین، جانیم بالم

اله دیمین یاتیب قالسنگ
گل یاستیقکه، باتیب قالسنگ
گل یاستیقنی کوترگنده
گل لرنی سین ستیب قالسنگ
اله - اله جانیم بالم
یاتیب فالگین، جانیم بالم

جانیم قیلسم، سینگه فدا

رحمت قىلسين سينگه خدا
يکه ليکده، بولگين دوا
يالغيزليکده، سندور شفا
اله - اله ، جانيم بالم
ياتيب قالگين ، جانيم بالم

مکتب باريب سباق اوقى
اويگه کيليب ، ينه اوقى
اوقيب بوليب، منصب آلسنگ
ينه خلققه ، خدمت قىلسنگ
اله - اله ، جانيم بالم
ياتيب قالگين، جانيم بالم

وطنگه صداقت قىلسنگ
زار آننگه راحت بولسنگ

خدادن امید وار بؤلسنگ
ایل و خلقه، خدمت قیلسنگ
اله - اله، جانیم بالم
یاتیب قالگین، جانیم بالم
ترجمه :

للو

للو للو پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم
برو به خواب نور چشمم
جانم قربان تو شوم
خوابت برد نازنیم
خواب و ناز و خواب شیرین
للو- للو پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم

للو گفته ، سیت کنم
بگردنت طومار دوزم
از خاطرت، غمها کشم
قربان تو شوم، جانم
للو - لّو ، پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم

للو میگم ، خوابد برد
گل بالشت ترا خورد
گل بالشت، بردارمت
گل را گلم ، پاشان کند
للو - لّو، پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم

جانم شود، بر تو فدا

رحمت کند بر تو خدا
در تنهایی، شوی دوا
در جدایی، باشی شفأ
للو- للو، پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم

مکتب برو درست بخوان
در کلبه ات تکرار بخوان
منصب بگیر بعد از تحصیل
بازم کنی خدمت به خلق
للو- للو، پسر جانم
خوابد برد، پسر جانم

به وطنت، صداقت کن
به مادرت، کرامت کن

امیدوار باش، از خدایت

خدمت بکن به مردم

للو - لولو، پسر جانم

خوابد برد، پسر جانم

نوت : این قلم « ایماق » این سرود لولو را از زبان دختری به نام فوزیه صفا که ۱۸ سال داشت و در بیش کپه قیصار زنده گی داشت ، سالها قبل ثبت نمود، شامل کتاب (خلق دردانه لری - در دانه های خلق) نمودم.

***

کیلین سلام (طنز آمیز)

چینغیراقه گئل آسیب ، کیلین کییاوگه مناسب،

کیلین - کییاو گه بیر سلام !

گردنی آش تخته ده ی ، ساقالی آق پخته ده ی،

گوررینگ بایگه بیر سلام !

کیسه سیده خُرما سی ، کوزیده بار سُر مه سی ،

لعلی بایگه بیر سلام !

چیننی گه گل قویدیرگن ، الماس گه جان ایندیرگن ،

پتره سازگه بیر سلام!
دروازه سی گوم ایتگن ، آوازه سی روم کیتگن،
سواد سیزگه بیر سلام!
ماشین لری شقیر لر ، کاوش لری تقیر لر،
خیاط خانگه بیر سلام!
برماغی زواله دیک، ایاغی گیلماله دیک،
الوستیگه بیر سلام!
تامده یاتگن پاده ده ی، ایکی لینگ خاده ده ی،
لینگ دراز گه بیر سلام!
یورگن قرّی بوری ده ی، آغزی تام نینگ توری ده ی،
سودخور بایگه بیر سلام!
قیزیل طلا خرجه گن، تویگه طلا صرف له گن،
بابا سیگه بیر سلام!
دروازه گه دپ بیر گن، اوچ اولوس گه گپ بیرگن،
تاغه سیگه بیر سلام!

اؤلتيريشى پيتاب ده ، ايککى کؤزى کتاب ده،

آبه سيگه بير سلام!

آق مسجد پنجره سى، ييگيت لى شجره سى،

آته سيگه بير سلام!

آق ديوال نينگ پرده سى، خاتين لى سرکرده سى،

بووسى گه بير سلام!

اله قاپ نينگ بورجیده ی، شلپنگ قولاق گورجی ده ی،

دايه سيگه بير سلام!

هنگره ده گى پخالده ی، يوگوريب يورگن شغالده ی،

اويلاوو سيزگه بير سلام!

زلفيگه گل لى آسگن، اويى پوپه نك باسگن،

سان سيز قيزگه بير سلام!

تاقچه سى پوپکليک، ايگنه لرى ايپک ليک،

ايرکه قيز گه بير سلام!

***

يار - يار

ايلده يده گى بېگيت لر يولنى باشلنگ ، يار- يار
كيسه - كيسه خاتين لرتوينى باشلنگ ، يار- يار
كيسه - كيسه خاتين لر باريب كيلنگ يار- يار
ايكى ياقنى كونديريپ، توينى قيلنگ يار- يار
كيچه سى جوجى كيتدى آيدن اوچون يار- يار
آيدن نى توى قيلماقچى آغم اوچون يار- يار
جوجى لرگه آته سى ، جواب بيردى يار- يار
آيدن گه هم آنه سى ، خبر بيردى يار- يار
قطار- قطار تيوه گه توى آرتينگلر يار- يار
تاغده يورگن سورودن قوى آرتينگلر يار- يار
امبارده گى بوغدايدن قاپ تولديريگ يار- يار
آيدن جان آته سىنى، تيز كونديريگ يار- يار
اوزين - اوزين ارغمچى تارتيشه يليك يار- يار
اؤلنگچيلر كيلگونچه، آيتيشه يليك يار- يار

های- های اولنگ، های اولنگ آی اچیلگن یار- یار
کیلین کیلگن حویلی ده، گل اچیلگن یار- یار
تورده توشلگن قالین نینگ بیرگلی من یار- یار
آغم بیلن کیلین نینگ بلبللی من یار- یار
آته سی نینگ باغی نی باغله دی قیز یار- یار
ایلاتی نینگ آغزینی، یاغله دی قیز یار- یار
آته سی نینگ آبروی نی ، سقله دی قیز یار- یار
بوغچه سینی باغینی باغله دی قیز یار- یار
کیترمنگه اوزینی ، شه یله دی ، قیز یار - یار
بیغله مه قیز- بیغله مه، اوی سنیکی یار- یار
پنجره لیک آیینه لیک، تام سنیکی یار- یار
پنجره لیک، آیینه لیک تام مبارک یار- یار
اؤز بؤیینگه مبارک، یار مبارک یار- یار
های های اولنگ، های اولنگ، آی باتمه سین یار- یار
کیلین کیلگن کیچه لر، تانگ آتمه سین یار- یار

اره وه نینگ ته گیگه، سپیدیم کییک یار- یار
کیلین ینگم کیگن لری، به ری، اییک یار- یار
اره وه نینگ دیگیری لرزان بیردی یار- یار
قوم و قریندش ایکن، ارزان بیردی یار- یار

***

قیزیل- قیزیل یوزلری

گل لاله یانیده، گل گه اوخشه ب توره میز
بؤینیمیز گه گل آسیب، آغه جانیم کوره میز
گل چرباغین آره له ب، گل خیمچه دن توته میز
گل خیمچه سیدن توتیب، گلنی هیدله ب اؤته میز
باغ ایچیگه بارگنده، گل خیمچه سین اوز منگلر
گل خیمچه سینی اوزیب، آغم کؤنگلین بوز منگلر
آهسته قوبینگ قدمنی، گلر پایمال بؤلمه سین
گل گه آزار بیرمنگلر، آغم کؤنگلی قالمه سین
بیگیت آغم بؤیلری، گل خیمچه گه اوخشه یدی

قزیل- قیزیل یوزلری، گل خیمچه گه او خشه یدی
بیگیت آغمگه اوله ی، خاص آلفده ی بوی بار
اؤزی بویگه مناسب، گلده ی قیزگه توی بار

***

آقه ره شیرین تیلیمنی

آقه ره شیرین تیلیمنی، آلیب کی (ل) بلبلیمنی
امان بؤلسه کوره میز، باغده گی باغ گلیمنی
کیچکینه چنار میسن، آسلسه، سینر میسن
!بونچه : کیتہ من ، دیسن ایریلم تینر میسن؟
آقه ره شیرین تیلیمنی، آلیب کی (ل) بلبلیمنی
امان بؤلسه کوره میز، باغده گی باغ گلیمنی
آتنگ انار ایکدیمی ، تگیگه سوو سپیدیمی
باشینده گی تاقینی سیور یارینگ تیکدیمی ؟
آقه ره شیرین تیلیمنی، آلیب کی (ل) بلبلیمنی

امان بؤلسه کؤره ميز، باغده گى باغ گليمنى
سرپل اوزى هوا دار، درخت لرى ميوه دار
تا اوزينگدن بؤلمه سه، کيم نُقصيگه روادار ؟
اقه ره شيرين تيليمنى، آليب كى (ل) بلبليمنى

امان بؤلسه کؤره ميز، باغده گى باغ گليمنى
تيره ى نى اوچگينه سى، پسته نينگ پوچگينه سى
آدمنى اولديره دى، نگار نينگ كيچگينه سى
اقه ره شيرين تيليمنى، آليب كى (ل) بلبليمنى

امان بؤلسه، کؤره ميز، باغده گى باغ گليمنى
هوكيزينگنى باقه ميز، شاخيه گل تاقه ميز
تماغينگ نينگ تگيگه اؤن بيرته شمع ياقه ميز
اقه ره شيرين تيليمنى، آليب كى (ل) بلبليمنى
امان بؤلسه کؤره ميز، باغده گى باغ گليمنى

قیزل رؤمال بیلزگه ، مین نیمه دیبه ی سیزگه
بیر کولیب قره مه یسیز ، همه گناه اوزیزگه
اقه ره شیرین تیلیمنی ، آلیب کی (ل) بلبلیمنی

امان بؤلسه کوره میز ، باغده گی باغ گلیمنی
یوقاریدن کیله من ، نوروز گلین تیره من
تیرگن نوروز گلیمنی دوگانه مگه بیره من
اقه ره شیرین تیلیمنی ، آلیب کی (ل) بلبلیمنی

قیزیل المہ نینگ نقشی ، تامده سه یره یدی بخشی
راستی سینی مین آیتسم ، همه دن جانان یخشی
اقه ره شیرین تیلیمنی ، آلیب کی (ل) بلبلیمنی
امان بؤلسه کوره میز ، باغده گی باغ گلیمنی

منبع: «خلق دُر دانه لری» کریل خطیده باسیلیب چیققن کتاب، مؤلف دوکتور فیض الله ایماق، تاشکینت شهر، غفور غلام نشریاتی، ۱۹۸۶ – نچی بیل.

(ایرتک)

بیر بار ایکن، بیر یوق ایکن، قدیم زمانلرده بیر کمپیر بار ایکن. کمپیر نیننگ بیر کل اوغلی بار ایکن. کلنی، او یگه کیرسه، آنه سی اورر ایکن دشتگه چیقسه، بچه لر اورر ایکن. کل بونده ی حیاتدن بیزیب: “بو کونیمدن اولگه نیم یخشی”-، دیب چولگه چیقیب کیتیبدی. کیته ویریبدی، کیته ویریبدی، چرچب، هاریب باشینی بیر تاشگه قویب او یقوگه کیتیب قالیبدی. بوجای تخت بیلن بخت دیگن ایکی قوش نینگ جایی ایکن. بیر وقت تخت بیلن بخت اوچیب کیلیب، قره سه لر که، جایلریده بیر کل بچه اوخله

ب یاتیبدی.

تخت ، بختگه : کوه تتگدن کتته بیر تاش کیلتیریب، کل نینگ اوستیگه تشله یمن، بیرگه کیریب کیتسین، دیدی.

بخت:

-یوق اونداغ قیلمه. او بیچاره چرچب کیلیب بو بیرده اوخله ب قالیبدی. یخشیسی، کیل، سین هم اوتیب راستیدن قره، مین هم اوتیب راستیدن قره ی،

ساغه ییب، توریب کیتسین، دیدی.

قوشلر اونینگ راست تمنیگه اوتیب اونگه قره بدیلر. کل او یقودن او یغا نیب قره سه که، کلی یخشی

بولیب، خوشروی بیگیتگه آیله نیب قالیبیدی.
کل خداییگه شکرلر قیلیب:
- ایندی خدا مینگه بیردی. شو یولدن کیته ویره ی، نیمه بولر ایکن؟ دیدی.

کل چولگه کیته ویریب، کیته ویریب، بیر بلند لیکن آشیب، ینه بیر بلند لیکه چیقیدی. قره سه، اوزاقدن بیر شهر کورینه دی. شهردن شاقین و غله-غوله سیسی کیله دی. شهر ایچیگه کیریب بارسه، بو یورت نینگ پادشاه سی اولگن ایکن. رعیت دولت قوشینی اوچیریب، بو قوش کیم نینگ باشیگه قونر ایکن، دیب سازوسرود قیلیب اولتیرگن ایکن. بیر قوش اوچیب کیلیب، کل نینگ باشیگه قونیدی. کل قوشنی قولى بیلن هر قنچه اورسه هم، قوش ینه کیلیب کل نینگ باشیگه قونه ویردی. بونی کورگن رعیت کلنی کوتر- کوتر قیلیب عزت، حرمت بیلن پادشاهلیک تختیگه اولتیر غیزبیدیلر. اولگن پادشاه نینگ بیر قیزی بار ایکن. اونی ینگی پادشاهگه نکاحله ب بیربیدیلر. اره دن آلتی- بیستی آی اوتیبیدی. کل ارگده خاتینی نینگ یانیده چای ایچیب، خیال سوریب اولتیرگن ایکن، یانیده گی ملکه، اونینگ خیال سوره یاتگه نینی په یقب:

-توره م! قیسی خیالگه باتدیلر؟- دیب، سوره بدی.

- ای ناقص العقل خاتین! بونی سوره ب نیمه قیله سن؟ دیدی شاه.
- مین سوره می، کیم سوره سین؟ آخر، مین سیز نینگ محرمینگیز بوله من. سیز سرینگیزی مینگه آیمه سنگیز، مین سریمنی سیزگه آیمه سم، اونده، کیمگه آیمه میز؟ دیدی ملکه.

پادشاه ملکه نینگ کونگلینی آغریتمسلیک اوچون بیر بهانه اوله ب تاپیب:

-مین پادشاه نینگ اوغلی ایدییم. بیر کونی وزیرلر نینگ اوغیلری بیلن آوگه چیقن ایدییم. بیر اونی قوله ب، بو بیرگه کیلیب قالدییم. تقد یر ایکن، بخت قوشی

مینینگ باشیمگه قونیب، سیندیک گوزه ل و صاحب جمال قیزنی مینگه اوچره تدی. اوشه یارو دوستلرنی ایسله ب، خیالگه باتیب قالیمن، دیدی پادشاه.

ملکه اونگه :

-ای پادشاهیم بو گپ، خیالگه باتیشگه ارزیدیکن گپ ایمس ایکن- کو. بویاگی آلتی آی، او یاگی آلتی آی، همه سی بولیب اون ایکیکی آلیک گپ ایکن. اونداغ بولسه آلینگ باجه خاننگیزنی، آرتینگ جبهه خاننگیزنی، دوست و برادرلرینگیزنی کوریب کیلینگ، دیدی.

-ای مینینگ دانا ملکه م، مین سینگه آیتیشگه باتینه آله گن نینیمی سیزگه نینگه آفرین! باجه خانه بیلن جبهه خانه نینگ حاجتی یوق. قیرق کون مینگه رخصت بیرسنگ، اوزیم آت قمچی بولیب، باریب یارو دوستلریمنی کوریب کیله من، دیدی شاه. کیین آتینی ایگرله ب، بیر خورجینگه دنیا- دولت سالیب، قیلچینی بیلینگه باغلب، اورنیگه وزیرینی قویب، قیرق کونگه رخصت آلیب، اوز شهرینگه قره ب یولگه توشیددی. باریب، اولگی یاتگن جایگه، تخت بیلن بخت نینگ جایگه آتدن توشیب اوزه لیبدی. بیروقت کوزی اویقوگه کیتیب قالیبدی. شو پیتده تخت بیلن بخت اوچیب کیلیب قره سه، جایلریده ینه اوشه کیشی اوخله ب یاتیددی. شونده تخت بخت گه:

مینینگ آیتگه نیمنی قیلمه دینگ. منه، آتینی باغله ب، چرچب ینه مین بیلن سینینگ جایمیزده اوخله ب یاتیددی. بود فعه قوی مینی، باریب کوه تنگدن کتته بیر تاشنی کیلتیریب، اوستیگه تشله ی، دیدی.

بخت بولسه:

-یوق، اونداق قیلمه. یخشیزی ایکاویمیز هم اوتیب چپ تمانیدن بیر قره
یمیز، او- ینه اصل حالتیگه قه یتیب، کل بچه بولیب قاله دی، دبیدی. اولر شونده
ی قیلیدیلر. “پادشاه” ینه اصل حالیکه، کل بچه گه آیله نبیدی. بیر پیت اویقودن
اویغانیب قره سه، ینه اولگیده ی کل بچه بولیب قالیدی. او اوزی نینگ بو
حالینی کوریب، “خدا

میندن بو عزتی آلدی” دیب، بیغله ب آنه سی نینگ آدیگه جونه ب کیتیدی.
کل آنه سی یشه یاتگن ویرانه کلبه سیگه کیلیب، “آنه جان، منه مین
کیلدیم”، دیب آنه سینی چه قیریبیدی. آنه

سی: “جانیم، بالم» دیب، یوگوریب آلد یگه چیقیدی.

-بالم، قیرلرده یوریب سن؟ آننگ اورگیلسین سیندن. یولینگه قره ی- قره
ی، کوزلریمنی قرغه لرچوقیدی-

کو! دبیدی ده، آنه سی او غلینی بغریگه باسیب:

-نیمه قیله ی، اویگه کیرسم، سیز اوردینگیز، دشتگه چیقسم، بچه لر اوردی، آخر
جانیمدن توییب، قاجیب کیتیشگه مجبور بولدیم- ده، آنه جان، دبیدی کل-منه
قضام تولمه گن ایکن، آیله نیب- آیله نیب، ینه آلدینگیزگه

قه یتیب کیلدیم.

(بو گپ شو بیرده تورسین. گپنی ایندی کل نینگ خاتینی، ملکه دن
ایشیتینگ.)

اوشنده کل خاتینیدن قیرق کونلیک رخصت آلیب کیتگن ایدی. اره دن آلتی
آی اوتدی. پادشاهدن داو- درک یوق. “شاهیمگه بیران گپ بولدی میکن؟”-
دیب، تشویشن اوزینی قویه رگه جای تاپالمه ی، آخری ایرینی ایزله ب

چيقدی.

ملکه قيرفته کنيزگه ايرککچه کييم کييدريب، اوزی هم ايرککچه کييم کييب ايرينينگ پورتيگه قره ب يولگه توشييدی. با لآخر، ايری يشه ياتگن شهرگه بيتيب کيلييدی. شهرنی کوچه مه- کوچه اختيريب ايريني تاپالمبدي آخري شهر حاکمی نينگ آلدیگه بارييدی. او حاکمگه:

- مين فلان يورت نينگ شهزاده سی من. مين شهرمه-شهر يوريب، هر شهزاده بير مدرسه قورديره من. مينگگه بير مدرسه ليک جای بيرينگ، دييدی.

-حاکم اونگه بير مدرسه ليک جای بيريشنی نفرلريگه بويوربيدي.

کيین ملکه شهر جرچی سینی تيله تيب اونگه:

”مين بير مدرسه قورديرماقچی من. بو ايشگه مين بيتی ياشردن بيتميش ياشرگچه همه ايرککلرنی مردکارليککه آله من. سين بو حقهه بوتون شهرگه جرسال“، دييدی.

بو گپنی جرچيدن ايشيتگن شهر اهاليسي ايرته دن ايشگه کيله باشلبدیلر. ملکه بو ايشدن مقصدی مردکارلر ايچيدن ايريني ايزلب تاپيش ایدی. هر کونی مردکارليککه کيله ياتگن کل نينگ همسايه لری بير کونی کل نينگ اوييگه باريب آنه سيگه:

- فلان يورتدن بير شهزاده کييليب شهريميزده مدرسه قورديرماقده.

بيتی ياشردن بيتميش ياشرگچه همه او بيرگه ايشگه باره ياتيبدیلر.

او غلنکيز بيکار، ايرته دن او هم بيز بيلن ايشگه بارسه، نيمه بوله دی؟- دييدیلر.

کمپير اولرگه:

- يخشی گپ، ايرته دن او غليم هم سيز بيلن ايشگه بارسين، دييدی.

کمپير نينگ او غلی بولسه آنه سی نينگ گپيگه کونمه ی:

- بارميمن، بارسم مینی بچه لر اوره دی، دييدی.

- باره سن ديديم می، باره سن! قچانگه چه بيکار اوييده قرننگنی سيلب ياته سن؟ دييدی کمپير او غلیگه.

ایرته سی همسایه نینگ باله لری وقت کیلیب کمپیرنی اویغاتیبیدی. کمپیر ایسه اوغلینی اولرگه قوشیبیدی.

مردکار لر ایش بیلن مصروف شهزاده ایسه اولرنینگ ایچیده یوریب هر بیرینی دقت بیلن کوزدن کیچیررایکن. بیرکونی شهزاده مردکارلیککه کیلگن بچه نینگ آدیگه کیلیب اونگه تیکیلیب قره بدی. کل بچه نینگ کوزلرینی ایری نینگ کوزیگه اوخشه تییدی. “اونی ایشدن کیین آلیب قاله من، گپگه سالیب گپلریدن تانیب آله من”، - دییدی اوزیچه. آقشام ایش توغبدی. شهرده مردکارلرنینگ آدیگه کیلیب اولرنینگ پولینی بیریب، کل بچه گه ایسه:

سین بو کیچه مینگه مهمان سن، ایرته هم ایشله، ایکی کونلیک پولیگنی بیر بیرده بیره من، دییدی.
کل ایسه:
- یوق، کیچه قالالمین، آنم یککه، دییدی.

خلص، شهزاده کل نی آلیب قالیدی.
- قیرق کنیز اوچون قیرقته خیمه، شهزاده اوچون ایسه علیحده خیمه اوریلگن ایکن. ملکه کنیزلریگه:
- سیزلر نالرنیگیزی بیب، خیمه لرنیگیزگه باریب دم آلینگلر. مینیگ خیمه مگه قر اول قویمنگلر، دییدی.
کیین کلگه قره ب:

- سین مین بیلن طعام بیسن، دییدی.
کل:
- یوق، شهزادم، سیز اوزینگیز بیه قالینگ، مین سیزدن قالگه نینی بیسم هم بوله ویره دی، دییدی
ملکه:
- یوق، اونداغ بولمه یدی. اوز آغزینگ، اوز قولینگ. سین اوز آلدینگن

بیسن، مین اوز آلدیمن، دیدی شهزاده.
 بالاخر ملکه کلنی کوندیرییدی. ملکه ایکی کوزینی کل نینگ کوزلریدن
 اوزمس ایکن. کل نینگ کوزلری ملکه گه تانیش، لیکن کل نینگ کله سی و
 بشقه جایلری ایریگه هیچ هم اوخشمه یدی. طعام بیگندن کیین ملکه کلگه قر
 ه ب:

-نیمه اوچون جیمسن؟ گپیر، دیدی.
 کل شهزاده گه دردینی آچیب:
 -ای شهزادم مینی گپیر تیرییب نیمه قیله سیز؟ اویگه کیرسم، آنم
 اورردی، کوچه گه چیقسم، بچه لر، -دیب گپ باشله ماچی بولییدی. لیکن ملکه
 اونینگ گپینی کیسیب:
 - بوگپلرنی قوی. یخشی. یاماندن گپیر. تورت آغیز یالغاندن گپیر، دیدی

-شهزادم، جیم اولتیرگه نی قویمه دینگیز-ده. اوند ه مینینگ یلغانیمگه قولاق
 سالینگ، دیدی، -کل بچه.
 -قنی، ایشیته من، دیدی شهزاده.
 کل اوز سرگذ شتینی شونده ی باشله بدی:
 -آلدین آیتگه نیمدیک، اویگه کیرسم، آنم اورردی، کوچه گه چیقسم بچه
 لراورردی. بو کونیمدن اولگه نیم یخشی دیب، چولگه چیقیب کیتدیم.
 شهزاده م، بو گپلریم همه سی یلغان، ینه ایشانیب اولتیرمگ، دیدی کل.

-یلغانلیگینی بیلیب توربیمن، نیمه گه ایشانر ایکنمن؟ دیدی شهزاده.
 -یول یوریب، یول یورسم هم مول یوریب، کیلیب، کیلیب بیر جایده
 سوسب، آچیقیب یاتیب قالیمین. بیرپیت اویغانیب اورنیمدن تورسم، کلیم ساغه
 لیب باشیمگه ساچ چیقیب قالیدی.
 کل، باشیدن کیچیرگنلری نینگ همه سینی بیرمه- بیر شهزاده گه آیتیب
 بیردی. ملکه کل بچه برچه بو دولت و عزتنی تخت بیلن بختدن تاپگه نینی
 بیلییدی. کیین او کلنی کنیز لری نینگ آدیگه باشله ب کیلیب اولرگه:

-قیرفته خیمه اورینگ، آتلی او چون قیرفته آخور توزه تینگ، دیدی. کیین شهزاده کلنی آتلی نینگ یانیکه قویب هر لحظه کیلیب اوندن خبر آلیب توریبیدی. بوجای تخت بیلن بخت نینگ جای ایکن. کیچه سی تخت بیلن بخت اوچیب کیلیب، تخت بختگه:

-مینینگ آیتگه نیمنی قیلمه دینگ، منه، کل کیلیب، آخری بویبرده خیمه اوریب، آتیکه آخور قیلیب، اوزیگه بو بیرنی وطن قیلیبیدی، دیدی.
بخت:

-بو مزه نگ نینگ ایشی. یخشیسی کیل سن هم، مین هم اونینگ راست تمانیدن او تیب قره یمیز، توزه لیب توریب کیته دی، دیدی.

کیین تخت بیلن بخت اونینگ راست تمانیدن او تیب، یوزیگه کولیب قره ب اوچیب کیتیبدی. کل ینه ساغه ییب، باشیگه ساچ چیقیبدی. ملکه کیلیب قره سه، کل ساغه لیب، آت یانیده یاتگن ایکن. کیین شهزاده نوکرلریگه: بو بیردن همه میز کوچیب کیته میز. قویبگ کل شو بیرده قاله ویرسین، دیدی.

شونده ی قیلیب شهزاده اوز یورتیگه قه یتیب باریبیدی. او، ینه ملکه لیک کیمینی کییب برچه ارکان دولتگه، بوگون شاه سفر دن قیته دیلر، استقبالیگه چیقینگ، - دیب خبر بیریبدی. وزیرلر ملکه فرمانیگه اساسا، پادشاه نینگ استقبالیگه چیقیبدیلر. اونگه چه کل اویقودن اویغانیب، هوشیمی، توشیم، - دیب، خرسند بولیب یانیده تورگن آنتی مینیب پادشاهلیک یورتیگه قره ب یولگه توشیبیدی. شهر دروازه سیده ارکان دولتی اونینگ استقبالیگه تورگن ایکنلر. وزیرلر شانهی آلیب اونگه تعظیم قیلگندن کیین، کیلتیریب تختگه اولتیر غیز بیدیلر.

-شاهیم بیزنی کوپ انتظارگه قویدینگیز. سفرینگیز اوزا ققه جوزیلدی، دیدی وزیرلر تملق بیلن.

پادشاه:

-هنوز هم کوپ جایلرگه باره آلمه دیم، دیب اوز حرمیگه شاشیلیب کیریب کیتیبدی. اویده خاتینی چاینی دمله ب، جاینی توشب قویگن ایکن. اوزی ایسه تاچه دن بو غچه سینی آلیب اوزینی گوللیککه سالیب، گویا پادشاه نینگ کیلگه نیدن بیخبرده ی، اونی آچیب- یاپیب اولتیریبدی. پادشاهگه خاتینینی بو ایشی یاقمه ی: -ایشینگ شونچه ضرور می، مینگه قیا هم باقمه یسن، دیدی،- اچیق بیلن.

-سیز میندن قیرق کونلیک رخصت آلیب، آلتی آی کیتدینگیز بوندن معلوم بوله دی او بیرده میندن هم یخشیراق یارینگیز بار ایکن-ده، دیدی ملکه اوزینی گوللیککه سالیب.

-ای مینینگ گوزه ل ملکه م، آلتی آیدن کیین اوز یورتیگه بارگن شهزاده اوچون قیرق کون نیمه، آلتی آی هم مهمانلیک بیشیگه کفایت قیلمسلیگیگه عقابینگ بیتمه گنگه حیرانمن،- دیدی کل بچه عیار لیک قیلماقچی بولیب. - راست آیه سیز، شاهیم، خیراتلرده باشینگیزی چیبینلرینی قوریقله ب یورگه نینگیزی مین هم کوردیم، دیدی،-ملکه کولیب.

آه! مینینگ وفالی ملکه م، مینی ایزلب بارگن سین میدینگ؟ آیت جانیم، بو گپدن بشقه لرنینگ خبری یوقمی؟-

دیدی شاه کولگیدن آغزینی بیغالمی.

-مین ایدیم، شاهیم، مین ایدیم. خاطر جمع بولینگ بو سردن میندن بشقه نینگ خبری یوق. بوندن بویان بونده ی یلغاننی گپیرمنگ،- دیدی ملکه.

شونداق قیلیب ایکاولری اوز مراد- مقصدلریگه بیتیدیلر. ایسله تو:

مین بو ایرتکنی ۱۳۴۱ قویاش بیلی اندخوی شهر، قورغان علاقه دارلیگی

(حاضرگی وقتده شهر - تومن مقامیگه ایگه بولگن) باغبوستان - لافی
قیشلاغیده استقامت قیلگن عمکیم مرحوم عبدالعزیز بای تیلیدن یازیب ،
۱۳۵۹ ییل خلق دردانه لری کتابیگه کرینگن ایدیم. عمکیم نینگ یاتگن
جایلری جنت فردوس بولسین، آمین.

دوکتور فیض الله ایماق

***

ایرککلر تامانیدن ایتیله دیگن قوشقلر

خوشدار ایدیم اوزیگه،
قره - قره کوزیگه.
بیر کوزیب دیدارینی
حیران بولدیم اوزیگه.

دانه - داننگدن،
کیله من گلخانگدن.
بوساغنگه باش قویب
تیلب آلی آننگدن.

دنبوره چالامه یمن،
قولیمگه آلالمه یمن.

زيبا جان نينگ قۇلدين
اۋييمگە بارالمە يمن.

دەقان ھيدە يدى قۇشدى،
ھيدە گن جايى بۇشدى.
دەقانگە «ھارمە» ديسنگ
اۋلگونچە وقتى خوشدى.

ديوال اۋستىگە ديوال،
ديوانە بۇلە ى ديمن.
قۇلينگدە ايپك رومال
يانينگدە اۋلە ى ديمن.

دمبورە نكنى مين چلە ى،
ھر نرسە بۇلسە تالى (طالع).
جلوہ قىليپ كيله سن
اۋزيم بلانگنى آلە ى.

رنگ تشلە ديم قلمگە،
اۋلتير بيديم گيلمگە.

خُمار - خُمار كۆز لرینگ
ارزیدی مینگ عالمگه.

میمنه جان یول بولسین،
تیکانلری مۇل بولسین.
هر تیکان نینگ باشیده
زیبا جان بلبل بولسین.

سنگلاخده کتته تاش،
کیلیب کیتدی قلم قاش.
باریب آنه سیگه آیت

قیلیب قویسین کیسگن.

***

قره قوش

قرا قوش کیلدی درختگه قونگه نی،
عزراپیل کیلدی جانیمنی آگه نی.
عزراپیل، آق یوزینگدن آیلنه ی
بیر فصل قوی یارو دوستیم کورگنی.

يار ديديم يار ادا قیلدی مینی ،
عقیق ایدیم کهربا قیلدی مینی.
أولی عشق بیلن آلدی مینی
آخری غمخانه گه سالدی مینی.

يارگینم رومال یوباردی آسمانی،
أوچيگه تۇگيب یوباردی اؤسمه نی.
اؤسمه سی خراب ایکن هیچ تۆتمه دی
و عده سی یالغان ایکن، بیر اؤتمه دی.

یۇقاری بارسم ، بؤیم نینگ باغی بار،
قییرگه بارسم، شو اؤلیم نینگ داغی بار.
های ، اؤلیم، قه بییرگه بارسنگ بؤزر سن
گُلنی قۇیبیب، غنچه سینی اؤزر سن.

کوچه دن اؤتاتیبیدیم ، چارله دی قیز،
چرخى نینگ طنابییگه باغله دی قیز.
شونچه کی جیگیله دیم، قویمه دی قیز
آخری نالیشیمگه ، بیغله دی قیز.

كۆكینه كفتر بۆله یلیک بیز ایكاو
هواگه پرواز قیله یلیک بیز ایكاو.
ایککی دریا بیرقوشیلیب کیلگنده
دریاگه كؤپریک بۆله یلیک بیز ایكاو.

كۆكینه كفتر ایدیم اوله دیلر،
آته – آنم شهریدن قوله دیلر.

آته – آنم شهريده بير گل ايديم
چمنده سيره ب ياتگن بلبل ايديم

***

آتگه مينينگ عسکرلر

تينگري آتيني آيتيب، چاريار با صفا

اوليا لر ني آيتيب .

دوست عسکرلر، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بيغله منگ، ازده قسمتده باردور

شاهميردان شاه صفه ، شاهلر کيليب اوينه سين،

اوريشگه کيتنگلرنى ، شاهيمردان قولله سين.

دوست عسکر لر ، دوست قاچمنگ لر

خفه بولمنگ کوپ بيغله منگ، ازله قسمته بار دور

شو کورينگن قاره ياغاچ ، «محمد امين» بيک نى باغيدور

اؤرته سيدن آقن ساي ، دشمن لرنينگ قانى دور

دوست عسکر لر ، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بيغله منگ، ازله قسمته بار دور

بو جايلرده کيم ياتگن ، عسکر باله لر ياتگن

بغرينى تاشگه بيريب ، عرضين الله گه آيتگن

دوست عسکر لر، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بيغله منگ، ازله قسمته بار دور

تخته کوپريک اوستيدن ، ”قل خواجه مت“ اوتينگ-مى؟

سین بیگم نی اولدیریب ، مرادینگه ی یتینگ – می؟

دوست عسکر لر ، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بیغله منگ ، ازله قسمتده بار دور

بیگیمیز باتور- باتور ، اطلس کورپه ده یاتور

دشمنلرنی کورگنده ، مثل ایلاندىک چاپور

دوست عسکر لر ، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بیغله منگ ، ازله قسمتده بار دور

بو تاغلر بلند تاغلر ، قار یاغسه، کمر باغلر

غریب اولسه کیم بیغلر، غریبگه غریب بیغلر

دوست عسکر لر ، دوست قاچمنگلر

خفه بولمنگ کوپ بیغله منگ ، ازله قسمتده بار دور

بو قوشیق تورکستان زمینی چار روسیه عسکرلری باسیب آلکن چاغیده، اولر
ظلمیدن جبر کورگن عادی خلق تمانیدن بیتیلگن.

بو قوشیقنی مین «ایماق» ۱۳۴۵ قویاش بیلده اندخوی شهریده استقامت
قیلووچی ابو مسلم خراسانی لیسه سی تحویلداری عبدالعزیز دن یازیب آلگن
ایدیم.

***

جومباق – تاپتی متل (چیستان)

*آت دن بلند، پشکدن پست

از اسپ بلند و از پشک، پست

(آت نینگ بیگری – زین اسپ)

* ایلت ایتدی، ایتیب کیتدی

روشن شد و گم شد

(ایگنه – سوزن)

*آنه دن توغیلگنده ی، بیچاقه توغری کیله دی

زمانیکه از مادر تولد شد، در گردنش کارد مانده میشود

(قوزی – بره)

*اوتگه توشسه، يانمس، سووگه توشسه، آقمی

اگر به آتش افتاد ، نمی سوزد، اگر به آب افتاد ، آب نمی برد

(سایه)

*اوچ بیش = ۱۵، ایکی اوچ = ۲۰

سه پنج پانزده، دو هفده، سه بیست

(بیگیرمه – بیست)

*اوزاقدن قره سم یلدير – یلدير، یانینگه بارسم ، قلف و زنجیر

از دور دیدم ، درخشان، نزدیک شدم قلف و زنجیر

(تربوز)

*اؤزی بیر گز، حکمی مینگ گز

خودش یک متر، حکمش – صدایش هزار متر

(ملتيغ – تفنگ)

*اوياقى تاقچه، بوياقى تاقچه، اوستيده ، اله بۇغچه

آنطرفش طاقچه ، اینطرفش طاقچه، بالایش بوغچه ابلق

(پسته)

*ايچی اونديک، اوستی قانديک، اولتيريشی عبد الله خاندیک

ماييش مانند آرد، بيرونش مانند خون، قواره اش مانند عبد الله خان

(جيگده – سنجد)

*بیر نرسه بار اؤته دی، آياق قۇلینی توته دی، ایندی کیلسه، کوره سن، کوله

– کوله ، اؤله سن!

چیزی هست، میگذرد، پای و دست خود را میگیرد، اگر آمد می بینی، خنده

کرده می میمیری!

(میمون – شادی)

*بوی بی سانی، قرسی، قیرق سانی

قدش است یک سانی، چادرش چهل سانی

(ایگنه – سوزن)

*بو یاقی تاغ، او یاقی تاغ، اورته سیده، سر یغ یاغ

این طرفش کوه، آن طرفش کوه، مابینش روغن زرد

(ینغ – چار مغز)

*پست گینه تاغدن قار یاغر

از کوه پست، برف می بارد

(ایلک)

*تاچه دن توشدی، آغزی آچیلدی

از طاچه افتاد، دهنش باز شد.

(قیچی)

*تام اوستیده تریح، ایرته کورسم ، هیچ نرسه یوق

بالای بام ارزن را دیم ، فردا دیدم هیچ چیز نبود

(یولدوز – ستاره)

*تگی تغاره، اوستی نغاره، بیر گلی لاله، مینگ گلی پیچک

زیرش تغاره، بالایش نغاره، یگ گلش لاله، هزار گلش
پیچک

(بیر، آسمان، آی ، یولدوز (زمین ، آسمان، مهتاب، ستاره)

*تودیم ، تورگه تشله دیم

سیر شدم ، پیشروی خانه انداختم

(ویقو – خواب)

*تیلی یوق حیوان

حيوان بی زبان

(بلیق - ماهی)

*زرگلم ، زردار گلم، قاقه ی دیسن، آغیر گلم

زرگلم - زردارگلم، اگر بتکانم ، سنگین گلم

(بیر و آسمان - زمین و آسمان)

*زو - زو باره دی، زو - زو کیله دی، الحمد

اؤقیدی، چیغیل توفیدی

زوز و کنان میروود، زوز و کنان می خواند، غربال
می بافد

(اری - زنبور)

*شیپ ایتدی، شبرغان کیتدی

شیپ کرد و شبرغان رفت

(ایگنه - سوزن)

*صندوقچه توله میخچه

صندوقچه پر از میخچه

(آغیز ، تیش – دهن و دندان)

*قازوق اوستیده ، قار تورمس

هیچگاه بالای میخ ، برف ایستاد نمیشود

(تاووق تخم – تخم مرغ)

*قاره اوی نینگ ایچیده، قاپلان گولديرله یدی

در بین خانه تاریک ، شیر ، میغرد – صدا
میکشد

(تیگیرمان – آسیاب)

***

باله لر قوشیقلری و اویینلری

(سرود ها و بازیهای اطفال)

احمد صمدا :

سرود عامیانه (امه تا - صمه تا) یکی سرود هایست که در بین اطفال ولسوالی های ولایت فاریاب مروج است. ۵- ۶ طفل همسن و سال در یکجا جمع شده ، دست همدیگر را گرفته، بشکل حلقه در می آیند و یکجا این سرود را به آواز بلند میخوانند و میرقصند.

این قلم « ایماق » این سرود را در سال ۱۳۵۰ خورشیدی از زبان حفیظ الله خیری باشنده قریه باغبوستان قورغان اندخوی ثبت نموده، شامل کتاب (خلق در دانه لری) کردم:

امه تا - صمه تا

دروازنگیز بلنتا

دروازه دن آشه یلی

قالین - گلم توشه یلی

قالین - گلم اوستیده

مرجان ایپیک ایشالی

مرجان ایپیک تویگونچه

عوض مرجان کیلگونچه

عوض مرجان نینگ زلفی

تیمور قلعه نینگ قلفی

تیمور قلعه آچیلدی

توگمه لریم ساچیلدی

توگمه نی تیره – تیره

قناتلریم قه یریلدی

قنات بیرینگ اوچه یلی

آستانه گه توشه یلی

آستانه نینگ قیزلری

قیزیل – قیزیل یوزلری

حسن حسین اوریشدی

قیزیل قانگه بولشدی

قیزیل قاننی کیم ایچدی

اله گورجیلر ایچدی

اله گورجی نیرگه قاچدی

باریب خندقه قاچدی

خندق بوتیدن توتدی

ترجمه:

احمدا – صمدا

دروازه ات بلند است

از دروازه بگذریم

قالین گلیم هموار نیم

بالای قالین گلیم

ابریشم مرجانی بتابیم

تا که ابریشم تابیده شود

عوض مرجان میرسد

زلفک عوض مرجان

مانند قفل قلعه آهنین است

قلعه ی آهنین باز شد

موره های گردنم پاشید

تا که مورہ ہا جمع کنم
بالہایم کج شد
بال بدهید پرواز کنیم
و بہ آستانہ برسیم
دختران آستانہ
رخسار سرخ دارند
حسن حسین جنگیدند
بہ خون غوطہ ور شدند
خون ایشان را کہ خورد
تازی های ابلق خورد
تازیان کجا رفتند
بہ خندقها گریختند
خندق از پاهایشان گرفت

***

آفتاب چیقدی عالمگہ

(آفتاب بر آمد روز شد)

این سرود را اطفال در بهاران ، زمانیکه آفتاب طلوع کرد ، به شکل دسته جمعی به خوانش میگیرند. زمانیکه آسمان ابر آلود و بارنده گی باشد، این سرود خوانده نمیشود.

این قلم این سرود را از زبان دختر هشت ساله به نام محبوبه یاد داشت گرفتم. محبوبه در قریه علی چوپان شهر مزار شریف با فامیلش زنده گی داشته، شاگرد یکی از مکاتب ابتدایی آنولا بود.

آفتاب چیقدی عالمگه
 یوگوریب بار دیم خالمگه
 خاله - خاله ، آچ قالدیم
 خالم ایندی : چوچی تیر
 چوچی تیردیم، بیر قوچاق
 نان پیشیردی ، قیرق قوچاق
 خلقه بیردی، میناچه
 مینگه بیردی، تیرناچه
 چیبیب اوردیم ، ایشککه
 باریب تیگدی، تیشیککه
 قری بام ، کیلسینلر
 مله تونین، کیسینلر
 مله تونین، کیب آلیب
 بازار شبگه بارسینلر

ترجمه:

آفتاب برآمد ، روز شد
 رفتم نزد خاله ام
 خاله ام گفت: چوپ بچین
 من یک بغل چوب چیندم
 او با این چوب، چهل بغل نان پخت

نان را به مردم زیاد داد
به من نان داد، به اندازه ناخن
آنرا انداختم، نزدیک دروازه
نان خورد، به سوراخ دروازه
بابای پیرم بیایند
چین مله‌یی خود را بپوشند
با این چین، مله‌یی
شب بازار را تماشا کند
***

چقمه چقیداغ (جرنگانه)

سرود و بازی « جرنگانه » در بین اطفال باشنده گان ولایت فاریاب به خصوص اولسوالی اندخوی زیاد شنیده میشود.
نخست کودکان به ترتیب قد، دو – دو نفر ایستاد میشوند و انگشتان دستان خود را از بین انگشتان رفیق مقابل خود میگذرانند.
مانند دو نجاری که با اره دوسره چوبی را اره کنند و در این وقت اطفال که ۲-۲ نفر تقسیم شده اند یکجا ای سرود را میخوانند:

بو اره
بو تیشه
چقمه – چقیداغه
ایک سر اندازه
ترجمه :
این اره
ای تیشه
جرنگانه منست
سر انداز ابریشمین منست.
***

قلدیر غاچ قناتینگ یتتی قولاچ

(غوچی که بالش هفت قولاچ است)
موسم سرما میگذرد، بهار فرا میرسد . در این وقت غچی ها در فضای پر
طراوت و خوش هوای بهار، به ترنم می آغازند و در سقف خانه ها و منازل
برای خود آشیانه میسازند.

اطفال از دیدن ای غچی ها ابراز خوشی نموده، خطاب به آنها این سرود را
میخوانند:

قلدیر غاچ

قنناتینگ یتتی قولاچ

باره سن

کیله سن

سیمرغ مامم

ساقینه می

کوزلری

بیراقینه می؟!...

ترجمه:

غوچی جان!

بالت هفت قولاچ هست

اینقدر

میروی

و

می آیی

آیا

بی بی سیمرغ

جور و تیار است

چشمانش

بهبود یافته است؟!!

نوت:

اطفال به این نظرند که غچی ها در موسم سرما ، در زیر بال سیمرغ خواب میشوند و در بهاران به جاهای گرم میروند. سیمرغی که غچی ها را زیر بال خود نگهدارد، چشمانش کور است . از همین سبب است که اطفال احوال چشم سیمرغ را از غچی می پرسند.
***

باغان – باغان

(سرود رمه)

این سرود توام با بازی خاص توسط یکعده اطفال خوانده میشود. در این بازی ۱۵ طفل خرد سال بدو گروپ تقسیم شده ، به شکل دایره ایستاد میشوند و دستان همدیگر را زنجیر آسا میگیرند. اعضای این دو گروپ از بین خود دو شخص را به حیث بیگ «کلان» انتخاب می کنند. این بیگ ها در یک قسمت دایره ، با اعضای خود ایستاد شده، از همدیگر چنین سوال میکنند:

باغان – باغان، (باغان باغان)

جانیم باغان. (جانم باغان)

قوئیلر نیرده؟ (گوسفندان گجا اند؟)

اله تاغده . (در کوه ابلق اند)

نیمه ایه دی؟ (چه میخورند؟)

اوت ایه دی. (گیاه میخورند)

نیمه بیره دی؟ (چه میدهند؟)

سوت بیره دی. (شیر میدهند)

سوتی نیرده؟ (شیرش کجاست؟)

سوتلاغیده ، (در شیر دان هست)

قتیغی نیرده؟ (ماستش کجاست؟)

قتلاغیده (در ماستدان نیست)

یاغی نیرده؟ (روغش کجاست؟)

یاغلاغیده (در روغندانی قرار دارد)

انگیر می - جونگیر ؟ (صدای جرس کاروان)
در اینجا بیگ دوم یا (انگیر) میگوید ، یا (جونگیر)
اگر (انگیر) گفت انگیر انگیر .... گویان با اعضای خود یکجا از بین
دستان اعضای گروپ اول میگذرد. روی اعضای دو گروپ که قبلاً به
طرف داخل دایره بود ، بالاخره ، به بیرون دایره دور میخورد و بازی بدین
ترتیب خاتمه می یابد.

سرود رمه را از زبان دختر ده ساله به نام نادره که در اولسوالی قورغان
اندخوی زنده گی داشت ، ثبت کرده ، داخل کتاب (خلق دردانه لری) نمودم.
***

یامغیر گدایی کیلدی (سرود باران)

اگر در فصل بهار ، باران نبارید ، یکعهده اطفال خورد سال ، در بالای چوبی
کالای کهنه و جنده پوشانده ، بدین ترتیب به خانه های همسایه ها رفته ، طلب
نذر میکنند و این سرود را دسته جمعی به خوانش میگیرند:

یامغیر گدایی کیلدی

عصاسینی چلیب کیلدی

توروه (توبره) سینی آسیب کیلدی

ترجمه:

گدای باران آمد

با تق - تق عصا چوب خود

توبره در گردن دارد

اعضای خانواده ها زمانیکه صدای گدای بارانی را شنیدند ، قبل از آنکه توتیه
نانی ، و یا هم مشت پولی به آنها بدهند ، بالای بام خود برآمده ، سطل آب را
از سر آنان خالی کرده و کالای اطفال را تر می سازند. این را شگون و فال
نیک میگیرند تا باران ببارد و کشت و زراعت شان حاصل خوب بدهد.

***

سیل کیلدی، سیلان کیلدی (سرود سیل)

اطفال با آمدن نخستین سیل بهاری این سرود را دسته جمعی به خوانش میگیرند:

سیل کیلدی

سیلان کیلدی

میسه نی باسیب کیلدی

دهقانگه خدا بیردی

انانت نی اویبی کویدی

ترجمه : سیل آمد و سیلان آمد

و از سر کشتزار که تازه سرکشیده بود، سرازیر شد.

با آمدن سیل ، خداوند به دهقان کمک کرد و برخلاف خانه محترک سوخت.

این سرود را زمانی که خورد سال بودم، از زبان طفل ۱۳ ساله به نام کمال

الدین یاد داشت گرفته، شمال مجموعه (در دانه های خلق) ساختم. کمال

الدین در قصبه اورگنجی خانه اندخوی میزیست.

***

بیر ، ایکی، اوْن آلتی

بیر، ایکی، اوْن آلتی، اوْن آلتی نی کیم ایتدی، اوْن آلتی نی مین ایتدیم،

ایشانمه سنگ سنه ب کور.

اطفال خورد سال گردهم جمع شده ، با چوب خورد به روی زمین خط

میکشند و این سرود را میخوانند:

یکی و دو (۱۶) ، شانزده را که گفت؟ شانزده را من گفتم، اگر باور نداری

حسابش کن. در آخر خط های کشیده شده را می‌شمارند ، حاصل (۱۶) می

برآید.

***

باش برماق

(شمار انگشتان)

مادر ، انگشتان طفل خود را گرفته با بیان این جملات آنرا می شمارد و قتیکه نوبت انگشت خورد رسید ، با دست خود طفل را قفتک میدهد و میخنداند. بدین شکل:

« باش برماق، بیلان اوردک، سورمی سورمک، تورمی تورمک، کیچگینه برماق. بار او غلیم سیگیرنی کیلتیر، سیگیرنی کیلتیرسنگ قیماق، کیلتیرمه سنگ تو قماق.

ترجمه:

انگشت کلان، انگشت دوم، انگشت سوم، انگشت چهارم و انگشت خورد ترک. برو بچیم گاو شیری را بیآور، گاو شیری را آوردی برایت قیماق میدهم ، اگر نیآوردی از دستم لت میخوری.

این سرود طفلانه را زمانیکه من « ایماق» طفل خورد سال بودم ، مادرم بی بی مفتوحه ایماق برایم میخواند. مادر عزیزم در ماه ثور سال ۱۳۵۸ خورشیدی به عمر ۷۰ سالگی در کابل پدرود حیات گفت. جنازه اش در شهدای صالحین کابل ، در قبرستان اندخوییان دفن گردید . روحش شاد، جایش فردوس برین باد!

مادرم مفتوحه ایماق اصلاً از شهر قازان تاتارستان بوده ، در زمان حاکمیت اتحاد شوروی سابق به حیث مهاجر وارد افغانستان گردیده بود. از سواد بی بهره بود، ولی شعر میگفت، شعر مردمی و عامیانه. اشعارش به زبان تورکی تاتاری بوده، نمونه های اشعارش در جراید و مجلات و ویب سایتها ی مختلف اقبال چاپ یافته است. از جمله سایت ففتا « فدراسیون فرهنگی تورکان افغانستان» تحت ریاست داکتر اکبر همت فاریابی.»

***

اؤرمه (گرد باد سنگین)

اؤرمه، مینی کؤرمه، تپینگه تیمیر آشیق، اوستینگه ، تیمیر باستیریق. ترجمه: ای گرد باد سنگین، مرا نبین، برسرت بجل و پالان آهنین!

اگر گرد باد تند شروع به وزیدن میکرد، اطفال این سرود را میخوانند ، تا گرد باد خاموش شود. این سرود را نیز از زبان مادر جانم شنیده بودم.
***

شور تومشوق (پرندۀ شور نول)

بو تام اوستیده اوچ شور تومشوق، او تام اوستیده تورت شور تومشوق. اوچ شور تومشوق ، تورت شور تومشوقه ایتدی: کیلینگلر بو تامنی اوستیگه که همه میز یتتی شور تومشوق بولیلیک!
ترجمه :

بالای این بام سه شور تومشوق، بالای او بام چهار شومتورشوق، سه شور تومشوق، به چهار شور تومشوق میگویند: بیاید بالای یک بام بنشینیم که تعدادما هفت شور تومشوق شود.
نوت: تلفظ و استعمال کلمات این سرود مشکل است و اطفال نمی توانند به زودی آنرا به زبان آورند ، خواهی خواهی در استعمال کلمات مرتکب اغلاط می شوند.
***

گور اوغلی (بچه گور)

گور اوغلی شرق خلقلری اورتیه سیده خصوصاً " ترکمن، اوزبیک، آذر بایجان، تورک، تاجیک و باشقه قرداش خلقلر آره سیده کینگ ترقلگن . گور اوغلی، خلق نینگ اصل قهرمانی دیر. او، اوز خلقی نینگ ، مملکتی نینگ آزادلیگی و مستقل لیگی یولیده کوره شگن. او کوپ خلقلر نینگ فرزند لرینی یکدل قیلیب، بیرلشتیریب، اولر بیلن بیرگه لیکده بختلی یورت توزگن. گور اوغلی نینگ قیرق بیگیتی، آیتیش ممکن که، هر بیری قرداش بیر ملت نینگ - نماینده سیدیر. یعنی گور اوغلی قورگن دولت تورلی ملت وکیللری همکار، هم مسلک بولیب دوران سوره دیگن اوتوپیک (خیالی) بیر مملکتدیر. گور اوغلی خلق نینگ بنیادکارلیک بهاسینی اوزیگه مجسم ایتگن سیمادیر .

او، اریقلر قزديريب، سوچيقه ره دی. او، «غیرکوک» دیگن آتینی اوزی تربیه له یدی. گور اوغلی خقلرگه باش، قاش بولیب چمبل مملکتی نی بنیاد ایته دی. چمبلنی قوریشده بوتون خلق بیردیک اشتراک ایته دی. گور اوغلی، خلق لریمیز نینگ جهان معنوی خزینه سیگه قوشگن اولوغ بیر حصه سی گور اوغلی توزگن تورکوم داستان لری نینگ باش قهرمانی دیر. «گور اوغلی تورکومی» قیرق داستانن» عبارتدیر. اگر بو داستانلر نینگ هر بیر کون دن کویله نه دیگن بولسه، گور اوغلی داستانلری نی آخریگچه ایتیش اوچون، این کمی قیرق کون کیره ک بولور ایدی.

داستان چیلیک (سینکریتیک چه تیشگن، دوره گه ی صنعت) داستان نی خلق شاعرلری دوتار یا دومبیره چه لیب اجرا ایته دی. یعنی، بونده سوز، ساز، اجرا، جمع بوله دی. داستان تینگله گن کیشی منه شو صنعتلر نینگ سوادیکه شریک بوله دی.

اوزبیکستان خلق شاعری فاضل یولداش اوغلی ملکه اعیار عنعنوی داستانیده، گور اوغلی و اونینگ مملکتی چمبل نی شونده ی تعریفه یدی:

گور اوغلی نینگ یورتینی چمبل دیدیلر. چمبل قنده ی؟ چمبل شونده ی چمبل ” آلمیش آبخانه لی، بیتیمیش جیوه خانه لی، سکسکن سردابه لی، توقسن توپخانه لی چمبل. چمبل ایلیده، گور اوغلی زوره وار، قیرق آلتی سردار، تورت یریم لک بیداسوار، چیلتانلر نینگ بیر ساقی بلبل دیگن سه بیسی بار. گور اوغلی نینگ زور دیب تعریفی کیتگن، زرده سی تاشدن اوتگن، آل گور اوغلی کیلدی دیسه، بیغله ب یاتگن باله سینی یوپتگن، اصفهان ده ایشله تیلگن قیلچی نینگ ایشلاوی بیتگن، تیککن آمان قالمه سین دیب، زهر نینگ سووین یه یلتگن، چمبل ده دوران نی سوریب یاتر» گور اوغلی سلطان.

گور اوغلی داستانلری، یازیب آلینگن، یازیب آلینماقده، کتابلر حالیده نشر ایتیلماقده. اوزبیکستان صنعتکاری روزیم بیک اجراسیده یازیب آلینگن گور اوغلی داستانلری همه گه معلوم. بیز ۱۳۵۰-۱۳۵۲ ییللر مابینیده مذکور داستان نی افغانستان رادیوسی قاشیده گی اوزبیک - ترکمن پروگراملری آرقة

لی بیر نیچه بار عزیز وطنداشلریمیز اعتباریگه ترقنگن میز. آغزه کی داستا نلر اساساً، ایچکی آواز دن، بعضی حاللرده ایسه، آچیق آوازده اجرا ایتیلیشی نی آیتیب اوتماقچی میز. خوارزم داستا ن لری نی جمله دن روزیم بیک مرادوف آچیق آوازده گور او غلی داستا نینی کویله یدی .

فاریاب ولایتی گه قره شلی مرشکارلیک عبدالکریم بخشی هم بو داستا ننی آچیق آوازده کویله گن .

البته بو اورین ده گور او غلی ترجمه ی حالیکه عاید بعضی معلوما ت لرنی ایسله تیب اوتیش ممکن.

گور او غلی نینگ آته – آنه سی تکه یاموتدن کیتگن کیشیلر بوله دی. آته سی نینگ آتی روشن سینچی آنه سی نینگ نامی بی بی هلال. روشن، خونخوار شاه نینگ بیش یوز طبله آت ایچیده بیرانته هم تولپار یوق لیگی نی قورقمه ی بونینگ عوضیگه خونخوار شاه روشن نینگ کوزلری نی اویدیره . ایته دی . اوزبیکستان نینگ تنیقلی فولکلور شناسی داکتر محمد علی قوشماقوف شو واقعه لرنی نظرده توتیب، روشن سینچی شعریده شونده ی دیب یازه دی :

مسافر ایللرده کاسم آقرمس،
بیشانم گه بیتمس راست منه او ی- جای،
مددگه کیله دی، نه بورق سر مست.
مددگه کیله دی، نه خضر... ای وای ..
شو زور شاه نینگ بیر تولپاری یوق،
بیش یوز طبله آت آره سیده .
حق آیتگه نیم عوضیگه، آه ،
اجره له من کوز قاره سیدن .
بو او بیلگن کوزیم خونیکه ،

حلو اچی نینگ آتین تيله يمن .
 اوشه تولپار يالی تونیکه،
 یوز و کوزیم باسیب یيله يمن .
 کوزیم خونی بولگن شو تولپار،
 قنات لرین اوسدیریب اوزیم .
 یاومیت سری قیچه يمن زار- زار،
 یالوره من: اوزینگ دیر کوزیم .
 یورتیمگه یتکز دیب باره من ، بوزله ب ،
 باطینیم توله دی نور ایمانه.
 آی، کون نی سنه یدی، آفتاب نی کوزله ب،
 بی بی هلال بطنیده گی گمانه.
 او گور او غلی بولر، توغیلر گورده،
 -یونس پری بیلن دوران سورر مست
 غیر کوک نینگ اوستیده، چمبلده تورده...
 !آه، بو بیٹی اوخله ب توشیمگه کیرمس
 گور او غلی داستانلری خلق نی روحا“ باتیر قیلیشگه یاردم بیره دی.
 افغانستانده هم گور او غلی داستانلری
 مشهور دیر. اوزبیک بخشی لری، ترکمن همده تاجیک داستانچیلری گور
 او غلی نی سیویب کویله یدیلر. تاجکستان و ترکیه ده هم گور او غلی حقیده
 گی قوشیقلر همیشه اعزازده دیر.

پروفیسر داکتر عنایت الله شهرانی افغانستان نینگ تنیقلی و مشهور فولکلور
 شناسی گور او غلی (داستانهای تورکستان) عنوانی آستیده ۱۳۵۳ هجری
 شمسی بیلی کابل ده باسیلیب چیققن فولکلور مجله سی (۲-۳) سانلریده بیر
 مقاله سی اعلان قیلینگن.

بو مقاله ده افغانستان خلقلری نینگ گور او غلی داستانلریگه قنچه لیک
 قیزیقیشلری و بو داستان لر نینگ اهمیتی باره سیده به تفصیل فکر

یوریتیلگن.

شونینگ دیک مذکور عالم نینگ گور اوغلی داستانلری حقیده گی مقاله سی امریکا ایالتلری کالیفورنیا ایالتی ده باسیلیب چیققن (نقد و آرمان) نشریه سیده هم نشرایتیلگن .

– کمینه (راقیم) بوندن ۵۰ ییل آلدین فاریاب ولایتی گه قره شلی میرشکارلیک عبدالکریم بغشی تامانیدن اجرا ایتیلگن گور اوغلی داستانینی مگنت لینته سی (کست) گه یازیب آلیشگه موفق بولگن ایدیم .مذکور داستان نی کاغذگه توشیریش و اونی خلق عامه سیگه بیتکزیشینى بیر نیچه ییلدن بویان یانیمگه مقصد قیلیب قویگن من . خدا خواهله سه، (خلق در دانه لری) کتابی نینگ بیشینچی نشریده بو داستانلرنی

علیحه کتاب شکلیده چاپ ایتتیریش اولوغ نیتیمیز بار . عزیز دوستلر! مقاله میز نینگ بو قسمیده ملکه اعیار داستانیده گور اوغلی نینگ غیر آتی نی تعریف قیلیب، ساقی بلبل نینگ سوزلری نی کیلتیرماقچیمیز :

ییلقی ایچینده اوزی کیلگن سینلی دیر،
تاوشقان توياقلى، مارال بیلی دیر،
فراست قوینیده عجب حاللی دیر،
قیمت بهاء ایرمیش خان نینگ غیر آتی .
مینگن لر نینگ بیتر مراد- مقصدی
قولتیغیده تورت یریم گز قناتی.
اوچ، دیسه اوزه دی آسمانده قوشدن،
هیچ کم لیگینگ یوقدیر یورغه یوریشدن،
امید قیلر هر شهر ده بو ایش دن
اصل تولپار ایمیش بیگ نینگ غیر آتی.
سینی مینگن بیکلر دریاده ی تاشدن
بیر کون لری ایره م باققه بیتیشدی
ایره م باغده دیولر بیلن سه وشدی.

اون یریم لک دیوگه زورلیک بیتکه زیب،
 شاه غریب شاه نینگ برماق ایزین آباشدی.
 گل ایره م دن آدینگ آخیر امان نی،
 سینگار ایلدن آدینگ آرزو گل یارنی،
 زرین ایلدن آدینگ مشرفا یارنی،
 اصفهان دن آدینگ آی انتظارنی،
 ارز روم دن آدینگ دلی زلفدارنی،
 اونده ایزله ب ملکه ده ی عیار نی،
 پری ایزله ب کوردیم نیچه شهرنی،
 بیگ نینگ آتی نظر کرده تولپار دیر.

شونی ایتماقچی من که گور او غلی داستانلری نینگ سونگی یوقدیر. بوداستانلر
 خلق نینگ کونگلیگه معنوی قوت بغش ایته آلیش بیلن هر کون، هر ساعت
 نهایتده ضرور دیر. گور او غلی خوانلیک، حیاتده گی قیین چیلیک لرنی
 بینگیشده، اورگه توجی خلقلرنی تینچ – تاتو یشه شگه، عاقبتلی قوشنی
 چیلیککه دعوت ایتوجی معنوی خزینه، ابدی مکتب دیر. بیز امیدقیله میز، گور
 او غلی قوشیقلری دنیا تورگونچه، بلند پرده لرده ینگری ویره دی. آزادلیکنی،
 مستقللیکنی، عدالت نی، ایمان نی ترنم ایته ویره دی. گور او غلی قوشیقلری بیلن
 بیرگه لیکده خاندانینگیزگه فیض، قوت و برکه، مملکتینگیزگه آبادلیک،
 فراوانلیک، تینچ – لیک، کونگلرینگیزگه ذوق و خاطر جمعلیک کیر سین.
 اینگ یخشی تیلکلریمیزنی قبول قیلینگلر، عزیز دوستلریم.
 دوکتور فیض الله ایماق

*****

****

***

کابل ناث

<http://kabalnath.de>

**

*